

Modri paša.

V glavi polno črnih misli
pije paša črno kavo,
strežejo mu črne sužne.
Sam ne ve, kaj naj bi delal,
da pregnal bi večni dolgčas.
Mlade ženke, lepe huris
njega več ne veselijo,
vseh njih sit je že do grla;
kuhar umni preizborna
kuha vedno mu jedila,
no želodec je pokvarjen,
tudi njih je sit do grla;
a sprehodi v vrtu krasnem
in razgovor z modrim zofto
in vladanja enomernost —
vsega sit je že do grla!
Ker ne ve, kaj naj bi delal,
pije paša črno kavo. —

Toda kaj ta šum na cesti?
Ni zgodila se nesreča? — ,
Čuj, in šum se vedno veča!
Ni požar li kje v bližini?

K oknu stopi in zagleda:
 Trg prostorni ves napolnjen
 je z narodom revnim, lačnim.
 K nebu dviga roke suhe
 narod bedni, narod lačni
 in kriči iz vsega grla
 kot otrok, ki hoče hrane:
 „Paša, daj nam dela, dela!“
 Po vsem mestu se razlega
 krik ta strašni, nenavadni
 in on reže mu v ušesa,
 reže bolj ko nož damaški . . .
 Dolgo paša ne pomišlja,
 na balkon on hitro stopi,
 z roko mahne — vse utihne —
 in z zvenečim reče glasom:
 „Narod slavni, bratci dragi,
 prosite, naj dam vam dela,
 no, povem vam prav odkrito:
 pomagati vam ne morem,
 saj še sam ga nimam — dela,
 ko sem vendar paša vaš!“ . . .

Petruška.

Priskakljali dnevi solnčni . . .

Priskakljali dnevi solnčni
 so iz tujih deželá;
 prepojena s hrepenenjem
 so narave sveta tla.

V temnih globočinah zemlje
 polje plodna, sočna kri . . .
 En poljub nebeških žarkov,
 vsemir večni zadrhti. —

Glej, že tisočero cvetov,
 kakor solncu svit žareč,
 je prepreglo dole tihe,
 vrh goré v nebo strmeč.

Jutro sveto je vzplamtelo
 v solnčne sile žar krvav,
 s širnim morjem se nebo je
 strnilo v poljub sanjav.

Vekoslav Spindler.

Izza kongresa.

Zgodovinski roman. Spisal dr. Ivan Tavčar.

Četrto poglavje.

Capodistria windet sich wie
der Teufel im Weihwasser,
er ist aber im Weihwasser
und kann nichts thun.

Metternich: Nachgelassene Papiere.

Um 9 Uhr Conferenz;
grosse und peinliche
Diskussion. Man bleibt
bis 1 Uhr versammelt.

Friderik pl. Genz: Tagebücher.

er pišemo o ljubljanskem kongresu, bi bilo čudno, ako bi svojih častitih čitateljev ne spravili k seji tega kongresa! Zborovalo se je mnogo, tudi govorilo se je obilo, včasih, kar pri diplomatih sicer ni v navadi, celo pikro in žaljivo!

Kongresne seje so se imenovalle konference; te pa so bile splošne in male konference. Male so se vršile pri posameznih ministrih, sedaj pri Nesselrodeju, sedaj pri Hardenbergu, sedaj zopet pri kakem drugem diplomatu svete alijanse. Splošnim konferencam, ki so bile pravzaprav glavne seje kongresa, je predsedoval vsekdar avstrijski državni in konferenčni minister knez Metternich. Ta je bil v svoji vsemogočnosti človek, ki ni nikomur prikrival svojih simpatij ali antipatij. Tudi kadar je predsedoval, ni bil drugačen, in diplomati, katere je imel na piki, so dosti trpeli od njegove ošabnosti in brezmejne oholosti. Na piki je imel lorda Stewarta, zastopnika Angleške, in pa „sanjača“ grofa Capodistrijo. Tega pa pred vsemi! Lord Stewart je oholost vračal z oholostjo; Capodistrija pa je moral marsikaj pogoltniti, ker se ni mogel zanašati na svojega vladarja, pri katerem mu je bil knez Metternich ravno ob ljubljanskem kongresu korenito izpodjedel vsako stališče.

Kakor smo že povedali, je stanoval knez Metternich v drugem nadstropju barona Zoisa hiše na Bregu.

Odkazali so mu celo drugo nadstropje; sam je moral pripoznati, da je bilo stanovanje pripravno in da je moral ž njim biti zadovoljen. Hišna gospodinja, baronica Zoisova, se je na vse pretege trudila, da bi dala, kar se je od nje zahtevalo. In lahko si mislimo, koliko truda, koliko skrbi je revica prebila, predno je bilo vse v redu, da je mogla z mirno vestjo imenitnega svojega gosta sprejeti pod svojo streho. In tudi potem, ko ga je že imela pod svojo streho, skrb in trud nista ponehala, ker je naravno, da imajo tako visoki gospodje, kakor je bil „bog“ ljubljanskega kongresa, vsekdar svoje posebne muhe. V svojih „zapuščenih papirjih“ pa ji je ta kavalir postavil tale trivijalni spomenik: „Meine Hausfrau ist garstig wie die sieben Todsünden und besitzt sieben Kinder, die jenen Sünden nicht unähnlich sind — moja hišna gospodinja je grda kakor sedem smrtnih grehov ter ima sedmero otrok, ki so omenjenim grehom podobni.“ Ta zgled nam kaže, da je med različnimi elementi v značaju tedaj tako imenitnega državnika bila prostaščina v mišljenju prav močno zastopana! Knez Metternich ni poznal takta in tudi pri kongresnih sejah je bil včasih robat kakor kak hribovec! Včasih pa je znal biti tudi pristržno ljubezniv ter je dostikrat prizanašal, ko je ves kongres menil, da bo vzkipel. Veselilo ga je baš, če je mogel gledati, kako so se srdili nasprotniki. Zategadelj piše v svojem dnevniku: „Ugaja mi namreč zabavljanje tistih ljudi, katerim nalašč stopam na noge.“ Med tistimi, katerim je knez pri vsaki priliki nalašč stopal na noge, je bil, kar smo že večkrat omenjali, Capodistrija. Tega ruskega državnika knez ni mogel ne videti, ne gledati. To nasprotje ni bilo nikomur tajno in se tudi ni nikomur prikrivalo. Metternich in Capodistrija sta se vsekdar in povsod prepirala. Pri vsaki najmanjši konferenci sta se spopadla in tudi pri splošnih konferencah sta si segala v lase. —

Kakor smo že prej omenili, so bile glavne konference tiste, katerih so se udeleževali poslanci vseh na kongresu zastopanih držav. Pri njih se je „sklenilo“, kar so bili poprej pri malih konferencah zastopniki svete alijanse do pičice določili, največkrat brez vsakega razgovora in brez vsakega glasovanja. Predsednik Metternich je slovesno proglasil, da je to in to soglasno sprejeto, in dobro je bilo. Včasih se je pa vendar vnela debata, in celo v prav ostri obliki, posebno če sta bila kneza razsrdila Stewart in Capodistrija.

K splošnim konferencam so prihajali diplomati v največji gali. V Zoisovi hiši, v drugem nadstropju proti vodi, se je nahajala velika konferenčna soba, tik nje pa so bili Metternichovi sprejemni saloni.

Stari Ljubljanci so vedeli mnogo pripovedovati o teh konferencah, ki so se navadno pričenjale proti večeru. Pripovedovali so, da so se pričenjale z vojaškim hrupom, nakar je vse Trnovo in vse Sv. Jakoba predmestje skupaj drlo. V razsvetljeni veži Zoisove hiše je bilo nastavljeno pol stotnije vojakov, ki so morali vselej za orožje prijeti, kadar so dohajali zastopniki posameznih držav. Ti so se v dvornih vozovih pripeljavali za pet in pet minut ter vselej so jih sprejeli z vojaškim rožljanjem. Naravno, da je preteklo precej časa, dokler se je zbral visoki kongres! Stroga etiketa je veljala glede vrste, v kateri so prihajali posamezniki. Prva sta se pripeljala ruska državna tajnika, potem zastopnik Pruske, nato zastopnik Francoske, zastopnik Angleške in tako dalje. Pri koncu je dospel kongresni drobiž, ki ničesar ni imel govoriti ter je služil le za štafažo. A sprejemali so ga istotako z vojaško častjo, tako da na Bregu ni hotelo ponehati neprestano vojaško ropotanje.

Došle diplomate je sprejemal v pri sobi dvorni svetnik Genz, v velikem salonu, neposredno pred konferenčno sobo pa knez Metternich. Vsakemu posebej je stisnil roko ter mu izpregovoril nekaj ljubeznivih besed. Vsakega posebej je vodil k stolu, ki mu je bil odkazan. Precej časa je preteklo, predno so vsi došli. Samo ob sebi je umevno, da oni, ki so morali čakati, niso molčali. Čas, ki so ga diplomati presedili v salonu, so imenovali „predkonferenco“. Vsekdar je bil pri teh predkonferencah prav živahen razgovor; švigali so hudobni dovtipi tja in sem, tu so nasprotniki drug drugega obsipavali s strupom, ali če že ne s strupom, pa vsaj z velikimi neljubeznivostmi. Vse to se je potem po mestu indiskretno raznašalo kot „najnovejše“. Tudi knez Metternich je moral marsikako grenko požreti, a prvi, ki je pričel zbadati, je bil vedno on sam. Zbadalo se je vedno pod krinko ljubeznivosti, ki jo imajo državniki v svoji oblasti. Na videz se je precejalo sladko mleko, a z mlekom se je precejal tudi strup, in dostikrat je bilo več grenkega strupa nego sladkega mleka. Ravno zategadelj so predkonference posebno slovele!

Konec meseca januarja je bila splošna konferenca. Napovedana je bila na šesto uro zvečer. Ljubljansko občinstvo je že slutilo, da se na njej odločijo koraki, katere hočejo združene države nastopiti proti Neapoljski. Takoj ob šestih so pričele karose drdrati in na Bregu je pel boben, da se je vse treslo. Zgoraj je sprejemal in pozdravljaj Metternich vse, ki so bili poprej v razsvetljeni lopi vojaško sprejeti. Ker se bomo v tej pripovedi še tuintam srečavali z za-

stopniki posameznih držav, ne bode brez koristi, da vsaj važnejše teh zastopnikov takoj na tem mestu imenoma naštejemo in ž njimi seznanimo častite čitatelje; tako ne bode pozneje treba navajati, kdo so bili in kaj so na kongresu zastopali.

Avstrijo sta zastopala knez Metternich in general konjice, baron Vincent, avstrijski minister na francoskem dvoru; Rusijo: državna tajnika grof Nesselrode in grof Capodistria, potem general Pozzo di Borgo, ruski minister v Parizu; Prusijo: državni kancelar knez Hardenberg, grof Bernstorff, minister vnanjih zadev, in general Krusemark, minister pri cesarskem avstrijskem dvoru; Francijo: grof Blacas, kraljevi francoski poslanik pri papeževem dvoru, marki Caramen, francoski poslanik na Dunaju, in grof La Feronays, francoski minister v Peterburgu; Anglijo: lord Stewart, poslanik na Dunaju, in Gordon, pooblaščen minister pri avstrijskem dvoru; papeževe države: kardinal Spina, legat v Bologni; Sardinijo: marki Saint-Marsan, sardinski minister, in grof d' Aglie; Toskano: knez Neri-Corsini; Modeno: marski Molza.

S tem so navedena imena skoraj vseh važnejših sodelavcev na ljubljanskem kongresu. Ti odlični možje so se zbirali zgoraj omenjeni večer v Metternichovem salonu. Knez jih je, kakor smo povedali, živahno sprejemal ter posadil vsakega na fotelj, ki mu je bil za vsako tako zbiranje odkazan. Bog ne daj, da bi bil posadil koga na napačni fotelj! Tisti, ki so prvi prišli ter morali čakati zadnjih, so med seboj živahno kramljali.

„Kake so vaše najnovejše depeše iz Londona, milord?“ se obrne Metternich do zastopnika Angleške.

„Nič posebnega, svetlost!“ odgovori le-ta suhoparno.

„In parlament? Gotovo še vedno zabavlja na naš kongres.“

„O jes!“

„In kaj je z mocijo lorda Holanda? Pri vsakdanjih“ — tako je knezi menoval člane spodnje zbornice — „je propadla. Vsaj upam, ker bi Angleška dobrega kralja, katerega ima sedaj, drugače ne bila niti vredna!“

„O jes!“

„Da! da! stara ženska je vrag, če koga ujame v svoje klešče!“

„O jes!“

„In kaj bode počela sedaj vojvodinja brunšviška, milord?“

„Morda pojde med ponesrečene diplomate, svetlost,“ odgovori Steward sarkastno. „O jes!“

Ko vidi Metternich, da iz angleškega lorda ne iztisne drugega nego suhoparni „o jes“, se obrne h Capodistriji ter vpraša prijazno :

„Ekscelenca, ste se že privadili mestu? In kako ste zadovoljni s stanovanjem?“

„Privadil sem se in zadovoljen sem“, odgovori Capodistrija čemerno. „Mesto in stanovanje, oboje ostane v zgodovini bolje zapisano nego kongresa v Opavi in Ljubljani!“

„O jes!“ se oglasi lord Stewart.

„S Capodistrijo zopet ni mogoče govoriti!“ pravi Metternich hladno. „Vprav zagonetka mi je, kako izhajaš ti ž njim, ljubi moj Nesselrode?“

Tukaj se je vtaknil v razgovor grof Blacas, ki se je že bal, da se prične eden tistih mučnih prizorov, radi katerih sta imenitna kongresa v Opavi in Ljubljani.

„Odkritosrčno rečeno, svetlost,“ izpregovori francoski grof, „v tem mestecu se bolje počutim nego v Opavi. Tudi krajina je lepša nego tista ravna Šlezija, po kateri brije grda burja!“

In Caraman je pristavil: „Kaka diabolaska burja! Tu pa smo na jugu, na solnčnatem jugu!“

„Oj marki,“ zaječi Capodistrija, „vi bi morali videti, kaka je šele Grška v tem času!“

„Kaj zdihujete, dragi grof!“ se oglasi knez Metternich. „Če želite, vas priporočim njega veličanstvu v Carigradu! Ta vas napravi za svojega pašo v Moreji in še nekaj konjskih repov vam navrže. Potem ostanete v Greciji, kolikor časa se vam poljubi!“

„Z vašim priporočilom bi se brez dvojbe dalo kaj takega doseči, svetlost. Pri Turkih vas itak visoko spoštujejo!“

Capodistrija je besedo pri „Turkih“ posebno naglasil, ker so že v tistih časih krožile različne vesti o razmerju med Metternichom in turškim sultanom. Nekateri poznejši zgodovinarji trdijo, da je bil knez Metternich plačan agent turškega vladarja in da mu je le-ta iz svoje privatne šatulje vsako leto plačal 80.000 K. Pa kdo naj take in enake zgodovinske čenčarije presodi, so li resnične ali neresnične! Vsekakor je grof Capodistrija v svojem odgovoru hotel namigniti na govorice, ki so v tem oziru že tedaj krožile po Evropi. Knez je nekoliko prebledel, tako da je grof Blacas izprevidel, da se mu je zopet treba vmešati. Vprašal je torej kneza: „Kako ljudstvo prebiva v tej deželi in kak jezik govori?“

„Menim, da govori ljudstvo nemško,“ odgovori knez, „a v to bi svoje glave ne hotel zastaviti. A naj ljudstvo govori, kakor hoče, vikonte, dežela je nemška in ostane nemška!“

„Meni pa so povedali,“ ga zavrne Capodistrija, „da je v deželi skoraj vse slovansko in da živijo Nemci samo po mestih. A malo jih je, morda niti toliko, kolikor je Turkov po Moreji!“

„Morda imate prav, ekselencja,“ se zasmije knez Metternich, „a vzlic temu je Moreja turška provincija!“

Vmes je posegel knez Hardenberg: „Najsi bo že nemško ali slovensko, pleme, ki prebiva v tej deželi, je krasno! To se ne da tajiti!“

„Kar se tiče ženstva,“ de Metternich, „bi ti, dragi moj kancelar, ne hotel brezpogojno pritrditi! Meni se vidi, da ni skoraj tako krasne dežele, ki bi imela tako grdo ženstvo!“

„Ostra, a po mojem mnenju krivična sodba!“ odgovori Hardenberg. „Pred nekaj dnevi sem obiskal kneza Neri Corsinija. Na stopnicah mi je prišla nasproti deklica, da mi je kar kri zastajala po žilah, ko sem jo gledal!“

„To se pri naših letih“, odgovori Metternich porogljivo, „kaj brž zgodi, a to še ni nikak dokaz, Hardenberg!“

„Oprosti, svetost!“ se brani pruski kancelar, „oprosti! Ne ugovarjam, da bi pri tvojih letih ne bilo tako, a omenjena deklica je bila v resnici krasna!“

„Pa pustiva to! Radi ženske lepote se midva priletna dečka ne bodeva pričkala! Če morda ni toliko ženske lepote v deželi, kakor bi je želeli naši kongresniki, priznavam pa vendar, da je v tej cesarski provinciji obilo ljubeznivosti in priljudnosti! Vsaj jaz sem prepričan o tem!“

„Iz česa sklepate to?“ vpraša Stewart. „Ali mi boste hoteli verjeti, da dobivam skoraj vsako drugo jutro svežega cvetja, katero mi nekdo v tem zimskem času pošilja v hišo? Ne da bi vedel kdo! Ni to ljubeznivo? Ni to priljudno, milord?“

„O jes!“

„Upam, da je ženska,“ dostavi Metternich zavestno, „da je dama, ki me tako časti. In sicer lepša od onih, s katerimi sem se dosedaj seznanil!“

„Kaj, ko bi bila gospa Catalanijeva,“ se oglasi Capodistrija strupeno, „najela agenta, da vam pošilja cvetje na dom ter vam s tem vzbuja spomine nanjo, ki je sama svež cvet med laškimi pevki? Morda bi se lepa gospa rada udeležila kongresa v Ljubljani, kakor se je udeleževala drugih kongresov?“

Angelika Catalani je bila imenitna laška pevka ter si je s čarobnim in mogočnim glasom svoj čas podjarmila celo Evropo. Ob našem kongresu je štela že štirideset let, a bila je še vedno izredne lepote. Ker je bila operna pevka, je živela, kar se samo ob sebi ume, v nesrečnem zakonu. Nesrečni mož je bil neki francoski kapitan, in pripetilo se je, da so tisto, kar bi bil on moral pokositi, včasih drugi kosili.

O madami Catalanijevi knez Metternich ni rad govoril tiste dni. Toliko več so govorili drugi o njegovih razmerah do imenitne pevke. Gotovega o teh razmerah se ne da nič dognati; da pa se je tedaj govorilo več slabega nego dobrega, je pa res. Metternich v svojih zapiskih o tem ničesar ne piše. V tem pogledu ni tako klepetav kakor Genz, ki je v svojih dnevnikih vselej vestno zabeležil, kadar je prespal sladko noč pri svoji Naneti! Umevno, da so besede grofa Capodistrije kneza Metternicha precej spekle. Odgovoril je pikro: „Catalani! Catalani! To ni mogoče! Madama mora sedaj počivati, da bo čvrstega grla, kadar jo vi, eksclenca, povabite v Ljubljano!“

„Kaj hoče meni starikasta ženska, svetlost?“ je vzkipeł Capodistrija.

„Ker bode ljubljanski kongres brez dvojbe Grecijo osvobodil, potrebovali je bodete, da vam zapoje „Tedeum“! Naravno, da hrani svoje grlo za omenjeno slovesno priliko!“

Bila bi se še dalje prepirala, pol v šali, pol v resnobi, da ni Genz prihitel v salon ter naznanil svojemu predstojniku, da je ravnokar vstopil v predsobo kardinal Spina. Knez je kakor živo srebro poskočil ter odhitel. Capodistrija pa je helenski svoj obraz obrnil proti svojemu sosedu, grofu Nesselrodeju. Nekaj mu je siknilo izmed zob. In mali Nesselrode, vzgojen v mehkih in mehkužnih dvorskih manirah, je kar od groze otrpnil, ko je natanko čul na svoja ušesa, da ni bilo tisto, kar je Capodistriji siknilo izmed zob, nič drugega kakor kratka besedica: pes! Knez je prihitel do vrat, ki mu jih je ravno pred nosom odprl lakaj: papežev odposlanec je stal v vsej svoji impozantnosti pred zbranimi diplomati. Brzo so vstali, da so kar stoli zaropotali pod njimi. Spina se je pred njimi elegantno priklonil. Vse je bilo rdeče na njem: rdeča je bila sutana, rdeč je bil predpasnik in okrog vratu so mu frfotali rdeči trakovi. Knez in Spina sta se globoko priklonila drug pred drugim. Potem se je kardinal še enkrat priklonil pred vso družbo, ki se je tudi priklanjala. Vse je kazalo, da je bil Spina tedaj na

avstrijski zemlji, kjer so bili rimski kardinali že tedaj skoraj vse-mogočni in kjer so dandanes popolnoma vsemogočni! Z razžar-jenim obrazom je poprijel Metternich kardinalovo belo roko ter ga spremil do posebno lepega fotelja. Sedel je tik kardinala in niti za trenotek ni izpustil njegove roke.

„Kako je vaše zdravje, eminenca?“

„Merci, mon prince,“ odgovori Spina z zvonkim glasom, „za silo! Verujte mi, svetlost, da samo za silo!“

„Moje srce je žalostno, ko čujem kaj takega!“

„Po Umbriji se mi toži, po moji Bologni se mi toži, kjer je zrak mehak in mehak jezik, ki se govori okrog mene. Kdo prenašaj to hrestanje, katero čujem sedaj okrog sebe?“

„Naravno, naravno, da se vam toži po lepi Italiji, eminenca! A v tolažbo vam bodi, da smo tu pri delu, da ohranimo Italiji, kar je več vredno od mehkega zraka in mehke govorice, da ji ohranimo zlati mir, avtoriteto prestolov in cerkve!“

„Si! si!“

„In kako je z dragocenim zdravjem svetega očeta, eminenca? Njega kraljeva visokost, princesinja salernska, mi je nekaj govorila o tem, a njene besede so mi napolnile duše s skrbjo. Kake so zadnje vaše depeše v tem pogledu?“

„V resnici, nekaj skrbi smo imeli! Pri visokih letih njega svetosti je vse mogoče! In svetlost, veste, koliko je moral pretrpeti, tako v Savoni kakor v Fontainebleau! A sedaj se je obrnilo na bolje! Deo gratias!“

„Smrt Pija bi bila hud udarec za cerkev in vse evropske države!“

„Papeža, kakor je njega svetost, bi težko dobili!“

„Gotovo! gotovo!“

Prišel je zopet zastopnik, ki ga je moral knez pri vratih sprejeti. Zatorej je zapustil kardinala.

Na papeževem stolu je sedel tedaj Pij VII., onemogel starec. Pa tudi takrat je bilo že v navadi, da se je papež, ki je slučajno vladal, štel in slavil za najboljšega, kar jih je katoliška cerkev kdaj imela. Tudi dandanes cvete ta navada, in njej je pripisovati, da slabega papeža sploh še nikdar nismo imeli!

Knez je zopet prisedel k ruskim zastopnikom.

„Iz Valahije mi prihajajo slabe vesti,“ zdihne proti Nesselrodeju. „Ravno prav bi nam prišle homatije tam doli!“

„Gosudar umira,“ odgovori Nesselrode, „in Ypsilanti se že oglašajo!“

„In Bog mu daj svoj blagoslov!“ vzklikne Capodistrija.

„Bog ga mu morda da!“ se oglasi Metternich ironično, „a Rusija in Avstrija ga mu ne dasta! Ni li tako, ljubi Nesselrode?“

Nesselrode: „Njega veličanstvo je že ukazalo, da se knezu Ypsilantiju odvzame patent ruskega generala.“

„To je zopet vaše delo, svetlost!“ se zajezi Capodistrija.

„V zaslugo bi si štel, da bi bilo,“ odgovori Metternich, „a verujte mi, da s carjem Aleksandrom o tem niti besedice še nisem govoril. Tudi je šele ravnokar došel kurir, ki je prinesel vest o smrti gosudarja.“

„In kakega kandidata bodete podpirali, vaša svetlost?“ vpraša Capodistrija.

„Po mislih mojega prevzvišenega suverena je Callimachi edini, ki more priti v poštev.“

„In zakaj ne knez Ypsilanti?“

„Ali naj govorim odkritosrčno, ekscelenca? Zategadelj ne, ker je Grk in revolucionar!“

Zopet je odhitel, da pozdravi prišleca, in zopet je grškemu grofu nekaj siknilo izmed zob.

(Dalje prihodnjič.)

Ej, to je šumelo . . .

Ej, to je šumelo, bučalo nocoj,
vse vihre polnočne so vstale. —
Zakrilo s temo se je modro nebo,
v trepetu so zvezde jokale.

In ko je ponehal vihar, je nebo
odgrnilo spet zagrinjalo —
in bilo je zopet vse svetlo, živo,
miljard se je zvezd zasmejalo. —

Popila so tla blagodejne solze,
sadovi so dvignili glave —
in dihale hvalo so cvetke žive
sestricam v visoke višave.

Tihozor.

Janez Trdina.

Avtobiografska pisma.

Prijavlja dr. Fr. Derganc.

(Dalje.)

ranjska Čbelica“ je bila vesel pojav, ki ga pa ne bom presojal. O Prešernu, njenem sotrudniku, pa moram govoriti bolj obširno. Ložar je imel v več zvezkih zapisane vse njegove pesmi in tudi tiste, ki se niso smele natisniti leta 1847. Kdo mu je priskrbel rokopise, mi ni znano, morda sam Prešeren, kajti vem, da sta se dobro poznala. Izmed prepovedanih pesmi je prišla najbolj na glas „Nebeška procesija“. Jaz sem jo prepisal še isti dan, ko jo je bil Ložar dobil, in kmalu sem jo znal na pamet. Ta pesem je romala v mnogih prepisih po vsej Ljubljani in nje okolici. Čitala se je skoro v vsaki hiši. V frančiškanski samostan jo je prinesel Prešernov prijatelj, pater Benvenut, in prepisali so si jo vsi patri. Isto tako tercijalke, ki so znale čitati. Moja sorodnica Ana, ki je tudi slovela za jako sveto, je kupila prepis „Nebeške procesije“ za en groš in mi ga pokazala z besedami: „Dandanašnji kraljuje povsod laž. Zdaj pa se je vendar našel mož, ki je tej svinjski gospodi zabrusil vso resnico v obraz. Na, preberi tole pesem pa porečeš z mano vred: „Kdor jo je zložil, pojde gorak v nebese“. Rokopis te „Nebeške procesije“ je dobila v kremplje tudi policija. Ko je zvedela, da jo je zložil najbrž Prešeren, ga je pozvala na odgovor in mu pokaže ta rokopis. On ga pazljivo prečita, kakor da bi mu bila ta pesem povsem neznana, in veli: „Hm, das Ding ist nicht schlecht, aber ich habe es nicht gemacht. Ich schreibe schärfer“. Ker policija ni zasačila nikjer pravih dokazov, je morala Prešerna pustiti na miru, ali sprejela ga je pod svoj brižni nadzor in priporočila nujno svojim vohunom.

Odvetništvo v Kranju je dobil Prešeren s pomočjo patra Benvenuta. Ko mu je bil povedal, da bo prosil zanje, je dejal ta: „France, tvoja bistra glava ti ne bo za to reč nič koristila. Ljudje mislijo sploh, da si Freigeist, nejeverec ali vsaj slaboverec in svobodnjak prve vrste. Vlada bo to zvedela in ti boš moral ostati v

Ljubljani. Veš, kaj bi ti jaz svetoval? Začni hoditi nekaj časa v našo cerkev. Jaz bom že poskrbel, da te bodo videli vsi patri in tudi gvardijan. Vlada bo vprašala samostan, kakov človek da si, in bo izvedela, da si strogo moralen, da hodiš rad v cerkev in da se ti sploh nič slabega ne more očitati“. Prešeren se zasmeja in veli: „Morda poskusim — ta maneuver se mi ne zdi napačen. Brez svetosti se v Avstriji res ne doseže nič.“ Prešeren je še tisti teden začel zahajati v frančiškansko cerkev. Pobožnost njegova ni dolgo trajala, ali mu je vendar hasnila. Ko vloži prošnjo in dojde vladi dobro izpričevalo frančiškanskega samostana, podeli Prešernu na njegovi podlagi drage volje zaželeno advokaturu. Tako sta mi pravila to reč Ložar in moj rajni prijatelj doktor Vojska. —

Jaz bi bil Prešerna neizrečeno rad poznal, ali nisem ujel nikoli prilike, da mi ga kdo pokaže. Po končani drugi šoli smo šli jaz in še trije drugi součenci skupaj na počitnice. Korakali smo med jagnedi po Dunajski cesti proti Ježici, kar me ustavi tovariš Pečar in veli: „Ti, poglej ga no! Tale človek, ki gre pred nami, je tisti nori doktor Prešeren!“ Jaz ga zavrnem srdito: „Nor si ti, ne pa Prešeren. Ložar pravi, da je on najbolj prebrisan, kar je ljudi v Ljubljani in na vsem Kranjskem.“ Po teh besedah stečem naprej, da bi videl Prešerna v obraz. Na sebi je imel frak, na glavi pa cilinder. Ko sem bil že kakih dvajset korakov pred njim, se ustavim, obrnem in vprem vanj oči. Gledal sem ga verno in strmo kakor kako čudo. On to zapazi in veli: „Fant, kaj me tako gledaš, kakor da bi me hotel kupiti?“ Jaz povestim oči in velim bojazljivo: „Naj ne zamerijo, jaz bil jih bil tako rad poznal.“ Prešeren: „I zakaj pa?“ Jaz: „Zato, ker so zložili že tako lepe pesmi.“ Prešeren: „Kakšne pesmi?“ Jaz: „Nebeško procesijo, nuno in kanalčka in še veliko drugih, ki mi jih je dal Ložar, da jih prepisem. Nekatere sem se naučil tudi iz glave.“ Prešeren: „Ali res? No, povej katero!“ Jaz: „Ali nuno in kanalčka?“ Prešeren: „Le, če hočeš.“ Jaz: „Vesela spomlad se zbudila je spet, moj tiček, preljubi kanalček i. t. d.“ Govoril sem hitro, da je kar beseda besedo pobijala. Ko sem mu oddrdral vso pesem, me je jel izpraševati, kdo sem in kam sem se namenil. Povedal sem mu svoje ime in da gremo na počitnice domov jaz in tile trije, ki so se nama med pomenkom pridružili. Pogovarjali smo se še dlje časa. Prešeren nas je kaj lepo opominjal, naj se pridno učimo, naj beremo razen šolskih tudi druge knjige in ne le nemške, ampak tudi slovenske, in naj hodimo pogostoma v muzej. V njem naj si ogledamo vsako reč natanko, ne pa da bi

divjali kakor kozli iz ene sobe v drugo. Ko smo prišli do prve hiše, je bila krčma, voščil nam je srečen pot in je šel noter. Mi smo bili vsi veseli, da se je hotel tako imeniten mož z nami pogovarjati. Pečar pa je dejal: „Jaz bom povedal babi, svoji gospodinji, da je lažnivka.“

Razen patra Benvenuta je imel Prešeren med duhovščino še nekoliko drugih blagih prijateljev, n. pr. Blaža Potočnika, Poženčana in novomeškega prošta Arka. Ali velika večina ga ni dosti marala. Mislila je, da so njegove pesmi same kvante, kar dokazuje, da jih ni dobro poznala. Zeloti so ga strašno zaničevali in obrekovali. Poezije njegove so imenovali: Sauglockenläuten! Na čelu tej svojati je stal Luka Jeran, ki je bil drugače mož jako blagega srca, ali si je osnoval o spolni ljubezni prečudne pojme. Med čisto in razuzdano ljubeznijo ni delal nobenega razločka. Smatral je oboje za smrtni greh. Po pricvrknjenem mnenju tega asketa bi se ne smela ljubiti niti ženin in nevesta. Ta pravica gre samo poročenim, zakonskim ljudem in še tem le pogojno in do strogo določenih mej. Najbolj nedolžna ljubavna pesem mu se je zdela grdo pohujšanje, ki vrže pisatelja v pekel, ako je ne uniči in ne popravi nasledkov svojega v nebo vpijočega greha. Potakem se lahko ugane, kako je sodil ta čudak o Prešernu: imel ga je za najhujšega grešnika, za najstrupenejšega pohujšljivca vse Kranjske dežele. Posvetni rodoljubi so seveda Prešerna vse drugače sodili in čislali. Vsem je bil on pesnik po milosti božji, zvezda prvega reda na obzoru prosvete, fenomenalna prikazen in glavna dika svojega naroda. Ali posvetnih, izobraženih rodoljubov med njegovimi vrstniki ni bilo mnogo: Andrej Smole, doktor Orel, Čop so bili „rari nantes in gurgite vasto“. Sploh Prešernove poezije, ko so prišle na svetlo, niso vzbudile strmenja in veliko pozornosti. Vnele niso skoro v nikomer ognja rodoljubja. Ljudje, ki so jih čitali, so govorili malomarno: „Te pesmi so lepe“ in jih pozneje niso več pogledali, veliki večini naroda pa so ostale povse neznane. Razprodajale so se grozno počasi, in to ni bilo nikako čudo, kajti je tlačila Slovence kakor mora ne le telesna, ampak tudi duševna sužnjost in splošna narodna nezavednost. Mater Slovenijo je pokrivala gosta polnočna tema, katero so razsvetljevale le redko posejane zvezde.

Leta 1843. so se nam rodile „Novice“, ki so koristile toliko našemu narodu, slovstvu in jeziku. Ta list je najlepši spomenik, ki si ga je mogel postaviti njegov urednik, velerazumni in značajni doktor Janez Bleiweis. „Novice“ mene od kraja niso dosti veselile,

nekaj radi novih črk, katere so se priporočale in uvajale, še bolj pa radi mnogih besed, ki jih nisem razumel. Ali sčasoma sem se privadil i Husovim črkam i jeziku in sem komaj čakal, da jih dobim v roke; prebral sem verno in pazljivo vsak svoj izvod do Bleiweisove smrti. Mikal me je seveda najbolj leposlovni del, posebno pa pesmi. Na domačem Parnasu se je prikazala takrat mogočna podoba Veselova, ki si je dal po svoji rojstni vasi pisateljsko ime Koseski in je priobčeval svoje pesmi v „Novicah“. Vas Koseze stoji med Lukovico in Moravčami in mi je dobro znana. Sestra moje ljubljanske gospodinje se je bila omožila v Moravče, vzela je tamšnjega učitelja Vrančiča. Mene je povabila o več prilikah, naj pridem katerikrat k njej, in jaz sem ji željo izpolnil. Teta Česnovka je spekla zanj potico, ki sem jo nesel s sabo. Ko dospem do Kosez, vprašam neko ženo, kje je domača hiša tistega gospoda Vesela, ki ima cesarsko službo v Trstu. Ona mi jo pokaže. Jaz grem tja in jo ogledam od vseh strani. Zapazil nisem na njej nič posebnega. Bila je pač taka kakor sto in sto drugih kmetijskih kočurjev v slovenskih vaseh. To je bilo leta 1847. ali 1848. Pozneje sem čul, da se je rojstni dom Veselov nekaj predrugačil in polepšal. Od konca mi Koseski ni ugajal, kajti je rabil baš on največ meni neznanih besed in tak čuden jezik, da ga večkrat nisem mogel razumeti, če so mi bile tudi vse besede znane. Ali to ni dolgo trajalo. Nemogoče mi je dopovedati, kakov entuzijazem so vzbudile Veselove pesmi v vsej narodni inteligenciji naši, sosebno v duhovščini. Kjer koli sta se sešla dva duhovnika, pogovarjala sta se gotovo o Koseskem. Pri obedu je tekla v vseh župniščih beseda o Koseskem. Pri vinu v gostilnicah, na šetnjah, na vseh shodih in zabaviščih si čul hvalo Koseskega. Ako so se zbrali narodnjaki po kakem nujnem opravku, niso se ločili prej, dokler niso rekli katere tudi o Veselu. Slišalo se je pogostoma: Kdo bi bil mislil, da more biti naš jezik tako silen, tako oblasten, tako slovesen, tako vzvišen in obenem tako ljubek in blagoglasen. Pravo naravo in bistvo mu je odkril šele Koseski. Kaka nova Veselova pesem se ni brala samo enkrat, ampak po petkrat, po desetkrat zaporedoma. Citati iz njegovih poezij so se čuli ob vsaki priliki. Več duhovnikov mi je povedalo, da so si naročili „Novice“ samo zato, ker donašajo Veselove pesmi. To navdušenje se je polastilo tudi mene. Posebno sem čital rad njegove zvonke in gladke distihe, ki so se mi zdeli in, to po pravici mnogo lepši od Prešernovih. Tako so mi tudi imponirale njegove daktilske rime, v katerih so se ujemale ne le po ena ali dve, ampak po tri slovke,

n. pr.: Vitezi cénjeni, kam se naménjeni“ i. t. d. Najbolj pa je mene in domalega vse bralce „Novic“ ganil, očaral in oduševil Veselov veličastni patos in njegova retorika, s katero je dajal duška svojim vzvišenim mislim in čuvstvom. Izobraženi politiki pa so se čudili in mu ploskali, da je znal tako taktno združiti lojalnost do vladarja z moškim narodnim ponosom in z najiskrenejšo ljubeznijo do slovenske domovine. Tudi njegov nenavadni jezik smo smatrali takrat za vzor prave slovenščine, za sijajen zgled, katerega bi morali vsi naši pisatelji posnemati. Levstik je trdil često proti meni in drugim, da ga razglša za največjega slovenskega pesnika samo urednik „Novic“ Bleiweis. Jaz imam hvala Bogu še zdaj prav dober spomin in pomnim bistro, da so postavljali nekaj časa Koseskega še nad Prešerna domalega vsi slovenski razumniki. Duhovniki vsi brez izimke, pa tudi skoro vsi posvetni pisatelji in rodoljubi, n. pr. Cigale, Podgorski, Jeriša, Toman, Navratil, Malavašič, Dežman, Janežič, Kersnik i. dr. Jaz govorim tukaj o pesmih iz prve dobe Veselovega pesnikovanja. Poznejše poezije njegove pa si niso znale pridobiti takovega priznanja in ugleda. Pegaz mu je bil ohromel in opešal, kakor n. pr. v starosti i našemu klasiku Gregorčiču. Veselu so Levstik in njegovi privrženci očitali, da ni ustvaril skoraj nič izvirnih pesmi, nego je le prevajal. Ali če bi bilo to tudi res, kaj zato? Dober prevod je jako umetna in težka stvar, ki je vredna za bralca ravno toliko kakor izvirnik. Vesel je prelagal iz ruskega, nemškega in grškega (spev Ilijade) jezika in iz vseh treh jezikov enako jedrnato, spretno, duhovito in elegantno. Grajali so ga sovražniki posebno glasno zato, ker je skoval toliko nerodnih in smešnih novih besed. E, v vsaki mladi literaturi morajo delati pisatelji nove besede, ker prosti narod nima dovolj svojih, zlasti za tehnične in abstraktne pojme. Te novice Veselove res niso vselej dobre, ali vsi drugi pisci imajo na vesti iste grehe, pa jih nihče zato ne kara. Ob takih malenkostih se ne spotiče pameten človek. Ali Veselu so zagodli Levstik et consortes še hujšo podoknico. Trdili so javno in povse resno, da Koseski ne zna niti slovenski, pa ga razglšajo bedaki za literarnega prvaka. Torej mož, ki je upesnil „Začarano puško“ in „Oče naš“, ki nam je preložil na naš jezik tako krasno „Devico Orleansko“, ne zna slovenski! Kaj bolj absurdnega, nego je ta bivolska trditev, se pač ne more lahko misliti. Da, v globok prepad so vrgli naši kritiki in kritikastri nekdam tako slopečega in obožavanega moža! Toda jaz sem popolnoma uverjen, da ga bo genij našega naroda visoko dvignil iz te nižave in ga postavil zopet za

vselej na tisto mesto, katero si je pošteno zaslužil: v prvo vrsto slovenskih pesnikov. Ponavljam pa, da se moja hvala ne razteza dalje nego samo do konca prve dobe njegovega slovstvenega truda, to je po priliki do leta 1850.

Do polovice XIX. stoletja se je pojavilo tudi več mladih pesnikov, ki so nekaj časa kolikor toliko sloveli in zbujali velike nade v našem razumništvu. Najprej imenujem Lovreta T o m a n a, ki je prejel od prirode pravo pesniško žilo in goreča čuvstva za ideale, ali se žal prehudo sprl in stepel s pravilno slovenščino. Jezik mu je nečeden in grapast, da ga omikan človek ne more čitati brez nejevolje. — Cegnar se je med vsemi mlajšimi pisatelji najbolj pokoseskil. Pogodil je precej dobro glas in način svojega mojstra. Levstik ga je hotel odvrniti od njega. Srce se je Cegnarju res ohladilo za Vesela, ali njegova pisava mu je ostala. Zadnje spise mu je pilil in popravljaj Levstik. Vsi veščaki so priznavali v en glas, da se odlikuje Cegnar s čisto in čedno slovenščino. Matija V a l j a v e c se je prikazal v „Novicah“ kot poet jako zgodaj, menda 1848. l., ko je bil šele v šesti šoli. Ko je dovršil vse svoje študije, je dal zbirko svojih pesmi natisniti. V „Zorinu in Strlini“ je porabil mojo prvo ljubezen, ki mu je bila dobro znana, kajti bila sva si prijatelja od otročjih let. Verzi Valjavčevi so povse pravilni, jezik mu je gladek in naraven, ali kaj to koristi, če pa nedostaja krepkega življenja in gorkih čuvstev. Valjavec je bil flegmatik do skrajnosti. Taki ljudje pa niso ustvarjeni za velike pesnike. Vendar treba priznati, da so pripovedne pesmi, ki so se tiskale pozneje nego ta zbirka, jako ljubke in prijetne. Vem iz svoje izkušnje, da jih je mladina kaj rada čitala in se jih učila celo na pamet. — Poezije Podgorskega sem prebiral jaz z velikim veseljem in obžaloval samo to, da jih ni več. Podgorski je imel dosti pesniškega duha in spretno pero. Da je ostal na Parnasu in se marljivo in vestno vežbal in izpopolnjeval, bi si bil pridobil brez dvojbe dično ime med slovenskimi pesniki. — Njegov prijatelj Jeriša mi je ugajal izredno radi svoje tanke nežnosti, ki je prešinjala vse njegovo življenje, delovanje in tudi pesnikovanje. Večna nesreča za narod in njegovo slavo, da je moral leči tako rano pod gomilo. Stalno vrednost v naši literaturi ima njegov krasni prevod hebrejskih melodij Bironovih. Jerišo nam je ugonobila nesrečna ljubezen v društvu z bedo in lakoto.

(Dalje prihodnjič.)

Epilog.

Spisal Ivan Cankar.

inilo je. Govori so utihnili, na radost trudnih poslušalcev, visoko v noč je strmela brezoblična, črna masa, ob vznožju so veneli venci; mesto je dremalo, zmerom bolj zaspalo so gorele svetiljke; na tlaku so se oglasili včasi težki, omahujoči koraki za- kasnelega rodoljuba v črni suknji in belih rokavicah, tuintam je bruhnil iz krčme krik in krohot.

Po samotnih Prešernovih ulicah je stopalo počasi dvoje gospodov proti Marijinemu trgu. Tisti, ki je hodil na desni strani, je bil visok in precej rejen, oblečen je bil v staromodno črno suknjo, na glavi je imel visok cilinder s širokimi, privihanimi krajci; na blatnih in opršenih črevljih se mu je poznalo, da je bil preromal dolgo pot. Njegov obraz, nekoliko zabuhel in postaren, je bil popolnoma obrt; male, sive oči so gledale resno; izpod cilindra so se mu usipali na rame dolgi, že zelo osiveli lasje. Stopal je visoko vzravnan in se je oziral po trgu. Njegov tovariš je bil skoro za glavo manjši od njega. Hodil je zelo živahno, z drobnimi, caplja- jočimi koraki in zibal je v taktu čokati život; oblečen je bil precej slabo, suknja mu je bila prekratka in tudi hlače so mu bile prekratke in preozke. V obraz je bil podoben svojemu tovarišu, samo da je nosil kratko, svetlo bradico in zelo košate brke; lica pa so mu bila prav tako polna in sivozagorela in tudi njegove oči so bile majhne in sive in so gledale resno. Mehki, zelo širokokrajni klobuk, ki je visel na strani in odkrival visoko čelo, je razodeval starega študenta.

„Tam je, gospod!“

Študent je raztegnil roko in je pokazal na Marijin trg.

Postala sta; visoko pred njima je strmela v noč ogromna, brezoblična masa.

„Bog se usmili!“ je vzdihnil gospod in je prekrizal roke na prsih. Študentu pa se je zasvetil obraz in tresla se mu je lepa, svetla bradica.

„Bodi že kakorkoli!“ je vzkliknil. „Vse, kar je zraven nelepega in neprijetnega, je le grda senca lepega telesa. Če mi prinese otrok šopek velega, nediščečega listja, ga sprejemem radosten, ker sprejemem njegovo ljubezen. Jaz vem, o gospod, kaj vam žali srce. Toda po-

zabimo zmote, neresnične komedije, prazne besede; in kar ostane, je odkritosrčna narodova hvaležnost in njen spomenik. Če vidim svojo ljubico v neokusni obleki in s komedijantsko frizuro, mi je sicer globoko žal, toda moj objem ne bo nič manj iskren in nič manj gorek moj poljub. Naposled pa mi nikar ne zamerite te velike smelosti: kar je doživel Schiller v obili meri, tudi vas ne more raniti, ki vam je bilo dodeljeno v tako skromni merici.“

„Modre so vaše besede, o prijatelj,“ je odgovoril gospod. „Ampak vaša radost je moja žalost, in kar vam je razjasnilo obraz, ga je meni zatemnilo. Ne žalijo me komedije, ne prazne besede in ne zmote; za mojih časov so bile vse te čednosti prav tako razširjene v našem narodu kakor dandanes, ali pa še v obilnejši meri. Otrok je sicer okusil palico večkrat, nego je bilo treba, ampak, naturam expellat furca in tako dalje; in palica tudi ni najboljša mati. Da je češčenje, ki ga izkazujejo mojemu imenu in spominu, še večje in še bolj odkritosrčno, ne mogel bi ga biti od srca vesel. Zakaj, bratec moj po duši in trpljenju, nikoli nisem bil ponosen, kadar me je hvalil Miha Kastelic in tudi za hvaležnostjo Janeza Bleiweisa se nikoli nisem gonil.“

„Vendar je beseda resnična, da se bolj raduje Bog nad skesanim grešnikom nego nad devetindevetdeseterimi pravičniki. Niste marali Kastelčeve hvale, ne hvaležnosti Bleiweisove: glejte, zdaj so vam prinesli hvalo in hvaležnost na zlatem krožniku. Kakšna je bila naša zasluga, da smo vas častili in ljubili, ko smo sinovi in dediči Smoleta in Čopa? Našo ljubezen ste uživali kakor zaslužen kruh in nam samim je bila večja sladkost nego vam. Prijazen pogled sovražnika in tujca je bolj dragocen nego bratov poljub. Skromni plamenček, ki je gorel nekoč v srcih spoznavalcev, pa se je razgorel danes v velik plamen in gori že tudi v srcu Kastelca samega. Resničen je ta plamen in dvom bi bil neplemenit. Kolikor tudi je bilo nepotrebnih besed in druge navlake, na dnu srca je ljubezen in je zvenela prijetno celo iz nasprotnih besed. To, mislim, je velik dobiček in veliko plačilo za vse trpljenje; Koseski je mrtev, vi pa ste zmagali; vse drugo je brez vrednosti in pomena, ne žali nas in ne radosti; prišel je čas vstajenja, ki je moral priti, in to je dobro.“

„Ne vem, prijatelj, če ravnate pametno, da se ne ozirate na postranske zmote, na nepotrebne besede in na vso drugo komedijantsko navlako; morda bi se prav iz teh stvari dala spoznati globoka resnica. Ali ostaniva pri jedru, pri ljubezni! Tudi za mojih časov so častili Vodnika in so mu peli hvalo; seveda so pozabili zraven

Linharta, ki je pisal lepšo slovenščino, in Japlja, ki je delal boljše verze, če so bili še tako pobožni. Častili so Vodnika odkritosrčno in ljubili so ga brez hinavščine, kakor je zaslužil. Toda ob istem času so ljubili in v isti sapi so častili Koseskega; isti ljudje, ki sem jim bil pijanec in prismojenec. In zdaj pomislite, kako čudno mi je bilo pri srcu, ko sem slišal danes to slovesno gospodo in sem jim videl v obraz: prav nič se niso izpremenili, ne v besedi ne v mislih, tudi ne v pogledu in izrazu. Slišal sem Janeza Bleiweisa, bral sem slavnostno pesem Kastelčevu, med črno množico sem ugledal celo solidneža in poštenega gospoda Scheuchenstuela in Kopitar je poslal pozdrav. Edina razlika je bila, da so slavili to pot mene in ne Vodnika. Ne dvomim o njih ljubezni, ker pravite, da bi bil dvom neplemenit. Toda njih ljubezen, ki je resnična, ni izlita name in na moje pesmi; sama zase živi, sama vase je zaljubljena in zgleduje se nad svojo velikostjo in genljivostjo. Razumeli me boste bolj natanko, če vam rečem, da ljubijo bolj moj spomenik nego mene. Komu izmed njih sem bil kdaj tako drag, da bi ga izpreletela sladkost ob samem mojem imenu, da bi vzel ob težki uri v roko mojo knjigo in je ne vrgel v stran? Kdo izmed njih me je spoznal (zakaj ljubezen je mati spoznanja) in je ugledal z globoko radostjo, da je moja knjiga le moja beseda in da je sramežljiva beseda le senca človeka, njegovih misli in njegovega resničnega pomena, in da je zategadelj moja knjiga le motto mojega življenja in le ime mene samega? Morda so res zaljubili moje pesmi; morda so res pogledali v jezero in so videli lepe, sinje valove, svetlih gradov in zelenih poljan na dnu pa niso videli. Kako bi me mogli ljubiti s tako ljubeznijo, da bi je bil vesel? Brali ste velikokrat, kako ravna jo z mojim življenjem, z mojim telesom; brali ste in ste spoznali, da jih je sram tistega, ki ga ljubijo. Skrivajo, kar bi morali oznanjati naglas, opravičujejo, kar bi morali opevati. Strah jih je mojega trpljenja, ker je večno; zato ga ne marajo gledati ter pojo rajši slavo breztelesnemu rodoljubu ter mu stavijo spomenik. — Žal mi je, prijatelj, če sem vas užalil; zato pojdiva dalje.“

„Če ni resnica njih govorjenje in nehanje, če je vse le zunanji blesk, le gesta in komedija, tedaj mislim in sem uverjen, da tudi ta debeli in težki plašč ne visi na palici, temveč da zakriva slutnjo resnice, nezavedno in neradovoljno spoznanje ter željo po opravičenju. Pogledali so v jezero in niso videli svetlih gradov, toda zaslu-tili so jih. In tudi te slutnje bi bil vesel in bi jim bil hvaležen zanjo.“

„Res,“ je odgovoril gospod, „slutnja se razodeva v tem slovesnem nehanju, kakor se je razodevala nekoč v njih sovraštvu. In kakor sem jim bil hvaležen za njih zasmeh, tako sem jim hvaležen za česčenje; zakaj izvor je isti, le voda je drugačna.“

Napotila sta se preko Frančiškanskega mostu; gospod je postal in se je ozrl na tiho Ljubljano, na temne hiše, iz vode strmeče. Študent je videl, kam so se zagledale, kam se zasanjale njegove oči.

„Bral sem nekoč,“ je izpregovoril študent, „kako je pameten in duhovit gospod razlagal, da Julija takorekoč ni bila živo bitje, temveč le podoba in simbol vaših idealov, in da je bila vaša ljubezen le gorko koprnjenje iz te žalostne doline realnosti — nič drugega torej nego ljubezen klavnega klativiteza do nikoli ugledane, visoko česčene Dulcineje. Kakor je bila ta misel duhovita, tako je bila pretirana; in vendar se mi zdi, da je veliko resnice na dnu. Tisti pametni gospod je slutil morda vso resnico, toda zapletel se je v lastno duhovitost, ni poklical Julije od mrtvih, kar je nameraval, nego jo je šele dodobrega pokopal. Meni je bilo lažje spoznati resnico, zakaj poznal sem Angelo in tudi Almo sem poznal. Vse so živele, ženske so bile od mesa in krvi; da bi tako ne bile.“

„Res se je bil zmotil tisti duhoviti gospod, ampak samo toliko, da je povedal četrtinko resnice namesto cele. Nekateri drugi gospodje pa so se potrudili in so povedali še ostale tri četrtinke. Vsaka povest zase je neresnična, ampak vse skupaj, pametno združene in zlite v pravo posodo, so čista resnica. Nekdo je dejal, da sem hodil za Julijo, ker je bila bogata. Nekdo drugi je prisegal, da je bila grda in da so jo napravili lepo šele moji verzi, ter ji očita, da je bila premajhna, prešibka, bahata in da je govorila nemško. Nekdo je celo izvedel, da je nikoli nisem videl ter da nikoli nisem govoril besede ž njo in da so torej vse moje besede gola izmišljava, iz Petrarka porojena. Veliko pa je tudi tistih, ki mi zamerijo, da sem prepeval Juliji genljive podoknice, ko bi bil moral pestovati. O, lepa je bila Julija, in bogata, in aristokratska, in tudi nemško je govorila! Toda moja ljubezen se ni rodila iz njene lepote, ne iz njenega bogastva in tudi ne iz njenih aristokratskih manir, dasi so mi bile vse te čednosti zelo pogodi; pogodi mi je bilo celo, da je govorila nemško, in ljubil bi jo bil morda nekoliko manj, da je bila navdušena Kranjica. Tam, iz Chrobathove pisarne, tam iz temne izbe, kjer je kričal otrok in me je uklepalo nase nizko življenje, iz ozkotnosti družbe, ki me je bil Bog obsodil mednjo, iz sramote dni, ki so jih drugi živeli in ki sem jih jaz trpeč gledal,

iz koprnenja jetnika se je porodila moja ljubezen. Zato ni mogla objeti drugega nikogar nego Julijo. Ali bi koprnel v nadlogah delavnika po pestunji in krščenici? In nihče drugi bi Julije ne bil mogel ljubiti. Zakaj nikomur ni bil delavnik tako dolg in nihče si tako ni želel praznika kakor jaz. Kdor ni občutil, ne more sočutiti.“

„Občutil sem!“ je vzdihnil študent.

Krenila sta za vodo na Poljanski nasip, oba tiha, zamišljena v davne čase. Študent je pomislil na pota, ki jih je hodil tod, spomnil se je besed gospodovih in žalost ga je objela. Onkraj Šent-petrskega mostu, kraj vode, se je vzdignilo iz temne jesenske noči ogromno črno poslopje.

„Ali je tam?“ je vprašal gospod.

„Tam je mrtvašnica!“ je odgovoril študent.

„Tako se mi je zdelo in sem jo spoznal, zakaj noben kraj ni tako zelo pripraven, da bi rodil Almo in Angelo. Svoj dom pogledajte in se zamislite v bridkost koprnenja in spoznali boste, kako resnična je bila moja ljubezen. Zamislite se in spoznali boste tudi, zakaj nisem bil vesel hvale in hvaležnosti, ki so mi jo bili prinesli na zlatem krožniku.“ Študent je povetil glavo.

„Videli ste njih obraze in njih besede ste slišali in morda vas je izpreletel nelep spomin. Toda povzdignite srce in hranite bridkosti! Govorili ste o zmagi, ki je praznovala svoj praznik pred mojim spomenikom. Zmaga ni bila moja — kaj sem jaz, nadležen človek? — temveč bila je zmaga našega hrepenenja, tistega velikega življenja, ki šumi v bodočnost in ki nas je izvolilo za svojo posodo. Naša zmaga je večna, ob vsakem koraku nam prepeva svojo pesem, ne samo pred spomenikom. Bolj jasna je in bolj natanko jo spoznamo v sovraštvu in preziranju nego v bojazljivem in neodkritosrčnem poveljevanju. Tam, v tej hiši mrtvih in umirajočih, je naš spomenik, večji in imenitnejši nego oni na Marijinem trgu. In vendar je bilo že zaradi forme potreba, da se je vršila slovesnost tako slovesno, kakor se je vršila. Potrebno je bilo, da nam je prineslo svoj dolžni davek leno življenje, strmeče topo v nizka tla, in nič ne de, da se povrne zdaj z olajšanim srcem k vsakdanjemu opravilu in h Koseskemu, Bleiweisu in Vrazu. Ponižnost in vdanost res ni zelo odkritosrčna, prav tako malo kakor češčenje in ljubezen in klobuk je bil snet le neradovoljno in zaradi spodobnosti, ampak dobro je le in pravično, da so, če je niso spoznali, vsaj zaslužili svojo dolžnost. Drugače tudi niso mogli, zakaj resnica terja neizprosno, kar ji sodi.“

„Koliko je tolažbe v tej neradovoljni, komaj zavedni hvaležnosti? Nisem vprašal zanjo, nikoli je nisem iskal in pogrešal bi je z lahkim srcem. Druge cilje je gledalo naše koprnjenje, v mrtvašnici porojeno. Ali jih doseže kdaj, ko jih ni doseglo, dokler je sijalo solnce?“

„Že jih je doseglo. Zakaj cilj je bil edini, da se iz koprnenja porodi koprnjenje, še večje in silnejše in obsežnejše. Kar sem jaz slutil, to ste vi videli in bodo spoznali, ki pridejo za vami. Nihče ni postal, dokler ni dosegel cilja, in če jo hodimo z zatisnjenimi očmi, ne vodi naša pot nikamor drugam nego do velike zmage.“

„Kaj je torej trpljenje? Kaj je ponižanje, kaj vsa bridkost življenja? In kaj je naposled davek, ki ga prinašajo z neradovoljnim srcem, in kaj so vse zmote in komedije, ki jih gledajo naše začudene oči, kakor so jih gledale nocoj?“

„Kamenje na poti, trnje ob klancu.“

Črez Šentpeterski most sta zavila v samotno ulico.

„Kaj ne bi šla malo poslušat?“ je vprašal študent. „Poslednje napitnice še niso utihnile in kolikor kasnejše so, toliko bolj so kratkočasne; mogoče je celo, da so tudi bolj resnične ob tej polnočni uri?“

„Ni potreba; zdaj so že zdavnaj krenili na pot rodoljubja in domovinske navdušenosti in za Boga, ta pesem ni kratkočasna. Že vidim tistega poeta z lepo brado in umetno frizuro, z vihrajočo pentljo in v slovesni suknji, grmečega v gluha ušesa pogansko nerodne perijode, v cvičku namočene in po tobaku dišeče. Ozrite se tja, prijatelj, drugačna pesem se glasi od tam!“

Dospela sta do nizke krčme in študent je pogledal skozi okno. Mladi, golobradi ljudje so sedeli za mizo, polito z vinom. Oči so se bleščale, čudne besede, otročje, predrzne in navdušene, so govorila usta.

„Teh ni bilo pred spomenikom, tudi slovesnosti niso praznovali!“ je izpregovoril gospod. „To so naši sinovi in dediči, prijatelj, nastopili so kamenito pot, Bog jim bodi milosten!“

Svetla luč je zasijala skozi okno, pozdrav in blagoslov iz nebes; obrazi so se zasvetili, usta so umolknila, velika slutnja je izpreletela srca.

Prijatelja sta se napotila dalje, iz tesnih ulic na prostrano ljubljansko polje; pod syetlim, tihim jesenskim nebom sta segali njuni senci do obzorja, do belih gora.

Četrto stoletje slovenskemu slovstvu na braniku.

K petindvajsetletnici „Ljubljanskega Zvona“.

Spisal dr. Jos. Tominšek.

(Dalje.)

istejša sapa, ki je zavela po letu 1866., po novem šolskem zakonu in po nastopu mož, ki so bili rojeni okrog leta 1848., po dobi, ko so imeli Slovenci (od l. 1873.) svoj politični dnevnik, ta je vendar privedla motrilce slovenskega življa do prepričanja, da se le razvija nekaj, česar doslej ni bilo niti na papirju: slovenska inteligenca; in ta hoče čitati kaj temeljitega in vendar ne strokovnega, kaj lahkotnega, a ne puhlega, kaj lepega in prijetnega, a ne osladnega. —

In šla sta na delo dva velika idealista: vrli, a nepraktični polihistor J. Pajk, teoretik skoziinskozi, ter gentleman Jos. Stritar, ter dobila je Pajkova „Zora“ signaturo korenitosti in Stritarjev „Zvon“ blesk duhovitosti. Sedem let je svetila Zora, poleg nje in za njo je donel Zvon, oznanjajoč novi vek. Zvon je s svojo absolutno kritičnostjo in estetičnostjo na mah postavil — v teoriji in praksi — na trdno podlago naše leposlovje. Prej se je te kritičnosti dotaknil le mimogrede ta in oni — prerahalo ali pa pretrdo; Zvon pa si jo je postavil za načelo in njega urednik, ne trajno vkovan v verige izključnega domovstva, je kot svetovno izkušen mož bil kakor nalašč poklican v to, da je naše slovstvo dvignil iz „srečne“ naivnosti, proti kateri je bil dotlej brezuspešno rohnal z glasom vpijočega v puščavi ta in oni (Levstik!). — Prav je bilo, da se je Stritar omejil le na leposlovje — ono je bilo treba najprej uvrstiti med moderna slovstva —, in prav, da se je osvobojenja znanstva samo dotaknil; kajti ko bi se bil tega resno lotil, bi bil izkrvavel. Saj smo še l. 1905. v znanstvu nekako tam, kjer smo bili z leposlovjem pred „Glasnikom“; to tudi ne škoduje toliko: „narodnega“ znanstva ni in ga ne more biti, narodno leposlovje pa mora biti povsod, kjer hočemo govoriti o „narodu“. —

Dediščino (Dunajskega) Zvona je nastopil „Ljubljanski Zvon“. „Dunajski“ je prenehal vprav zato, ker je bil „dunajski“. Tega se je Stritar sam najbolj zavedal; saj je sam izrecno konstatoval ob koncu leta 1879. (str. 384.), javljajoč, da bo „Zvon“ izdajal le še eno leto: „Jaz menim, da pravo mesto, kjer naj bi izhajal novi list, je vendar Ljubljana; sposobnih mož je tam dovolj in vsega, česar je treba.“ — Da bi najspljošnejši slovenski list izhajal, se tiskal in urejeval daleč izven domovine, to je povsem nenaravno; tak list, ki mu morajo biti znani vsi domači pojavi, če mogoče, tudi izzakulisni, je trajno mogoč le v središču onega življa, iz katerega črpa živo svojo snov. Stritar se je res često skoraj ponašal, da biva izven domovine in da se ne briga za njene prepirčke, in v marsičem je bila to velika prednost, kakor smo že naglašali — malenkostni oziri store tudi človeka polagoma malenkostnega —, ali vsaj poznati je treba tudi malenkosti! Le potem je mogoča nasproti njim noblesa preziranja, ki ni istovetna z molkom nepoznanja!

Važno pa je tudi to: slišali smo, kako bodre in duhovite pomočnike je imel Stritar pri ustanovitvi svojega „Zvona“, ali tudi ti so odšli — kam? V domovino, v Ljubljano! Izkušnja pa kaže, da so tisti sotrudniki najporabnejši, ki so vedno pri rokah; zlasti je to veljalo za Stritarja, ki je imel za najboljše sotrudnike svoje prijatelje. Telesna oddaljenost pa le nekaj odtuji in zavira vsekakor stalen kontakt: preden dojdejo vesti z Dunaja v Ljubljano in zopet nazaj, preide toliko časa, da bi se bila ob navzočnosti interesentov zadeva med tem na licu mestu že izvršila. Tako pa je bil Stritar gori na Dunaju precej osamljen in se je često — zlovoljen — še sam osamljeval. — Naposled se ne smejo prezreti čisto zunanji momenti: da se slovenske stvari vendar laglje tiskajo doma nego v tuji nemški tiskarni; da so i drugi n. pr. literarni pripomočki za slovenski literaren list obično doma vse drugače — vsaj tedaj — bili pri rokah nego v tujem mestu; da je bilo razpošiljanje v male slovenske kraje v tujini prav tako nerodno, kakor je pripravo v domovini. — Če se vse to pomisli, potem je umevno, da je na Stritarjevih ramah res bilo breme, ki bi mu naposled moral podleči, ko bi Slovenci tudi hoteli svoj slovenski list naročati z — Dunaja!

Čisto prav je tudi Stritar rekel, da baš Ljubljana, ne morda Celovec, Maribor, ali Trst bodi domačija novega lista. Ljubljana tedaj res ni bila tako slovensko mesto kakor dandanašnji; ali središče

Slovencev je le že bila in je postajala bolj in bolj. Dokaj značilno je, da so vsa večja literarna podjetja, ki so se bila rodila izven Ljubljane, ali prenehala ali so se preselila v Ljubljano: „Bčela“, „Glasnik“ in „Besednik“ v Celovcu so zamrli, „Zora“ v Mariboru je ugasnila, „Slov. Narod“ se je preselil v Ljubljano; edina izjema je „Družba sv. Mohorja“, ki pa po organizaciji ni literarno podjetje. — Zato je največja sreča za Zvon, da je postal „Ljubljanski“, kakor je brez dvoma pri ugašanju Kresa (l. 1886.) mnogo sodelovalo dejstvo, da je izhajal v Celovcu.

Tedaj je Ljubljana tudi že potrebovala slovenskega literarnega lista in ga je sprejela z veseljem, ko ga je dobila, in šele z „Ljubljanskim Zvonom“ je postala Ljubljana res v vsakem oziru naše literarno središče; dotlej je bila dobivala impulze od periferije, odtlej so izhajali od nje proti periferiji.

3. Pri vsakem dobrem uspehu pa sodeluje tudi nekaj tiste tajne moči, ki se imenuje sreča. Strogi pragmatiki seveda ne pripoznavajo sreče, ti bodo vedno rekli, da je vsakršen uspeh le učinek spretnega uporabljanja prikritih, a bistremu očesu vidnih vzrokov; češ, kdor zna napeljati te vzroke na mlin svojih teženj, temu se posrečijo, kdor jih ne zna, ta nima — sreče. —

Ustanovitelji „Lj. Zvona“ so imeli vsekakor srečo: baš tedaj je živelo v Ljubljani ali blizu Ljubljane in v zvezi z njo nekaj izbornih pisateljev, deloma že razvitih, deloma se še razvijajočih; tem je bilo treba naložiti redno delo in jih od blizu večkrat in neutrudno prositi, siliti, vpregati — in dobilo se je spisov dovolj in različnih. Kako pa često Stritar toži, da mu nedostaja osobito spisov različne vsebine! Pač je Stritar izmed teh pisateljev povzdignil ali sploh šele dvignil iz teme nepoznanja tega in onega, ali malo jih je bilo in novi so se redko oglašali, a „stari“ so stali oprezno na strani.

Drugače pri „Lj. Zvonu“. Že Stritar je smel pisati o svojih pridobitvah: „Med glavne svoje namene šteje „Zvon“ tudi tega, da zbujajo mlade moči, da bi bil ta list neko središče literarnemu življenju. Z veseljem moremo reči . . ., da se nismo motili v svojem upanju. Predno je prišel še prvi list na dan, imeli smo že lep kup poetičnih izdelkov . . . in še jih prejemljemo dan na dan. Zlasti mladina nam izkazuje mnogo zaupanja . . .“ To je res in to je nevenljiva zasluga (Dun.) Zvona in njegovega urednika; a majhno je bilo število teh izvoljencev in nič ni hotelo prav naraščati. — Leta 1881. je pa v Ljubljani kar zašumelo; dotedanji Zvonovci so kar prestopili

k „Ljubljanskemu“ in njih zvonjenje sem iz središča slovenskega se je razlegalo tudi vse drugače, vljudno vabeč z glasovi Gregorčičeve uvodne pesmi. Jedva je poslal Zvon svoj prvi glas v deželo, že ga je obstopila častna garda, skoraj pol stotine prvih sotrudnikov, in ob koncu leta piše uredništvo svoje „Vabilo na naročbo“ (ponatisnjeno v „Slov. Narodu“ 1881, šte. 290. in 294.), zroč s popolno zaupnostjo v bodočnost, češ, onih nad 50 sotrudnikov bo tudi v prihodnjem letu podpiralo list s svojimi „izvirnimi spisi“.

Da se je Zvon po pravici smel tako ponašati, je pokazalo prihodnje leto takoj: imenik sotrudnikov je narastel do konca l. 1882. za 33 imen: od 46 na 79 in med njimi je bilo spet nekaj novih izbornih moči. Sploh moremo že ob tem pregledu z največjo hvalo zabeležiti velikanski pomen „Lj. Zvona“ kot bodritelja, vabitelja in vzgojitelja naših pisateljev; **kar je od leta 1881. dalje najboljših, vsi so bili** — in to velja do današnjega dne — **pod okriljem „Lj. Zvona“**, naj jih tudi potem usoda ali lastna volja ali tuj vpliv napoti na levo ali desno stran.

Kar so bile „Novice“ za slov. jezik, to je „Zvon“ za slov. slovstvo. Dokler ni bilo „Novic“, se slovenski jezik ni osamosvojil, služil je le potrebam v sili, bil je le pripomoček, a ne sredstvo. Takisto se je šele z „Lj. Zvonom“ literaturi pridobila svoboda, potem ko se je Dun. Zvon le boril zanj. — „Lj. Zvon“ je hotel in je mogel nadomeščati inozemske in tujejezične liste, ki so dotlej edino donasali potrebno in privajeno porcijo literarno-duševne hrane tistim, ki je načelno iščejo: omikancem.

V tem trenutku pa, ko je začel „Zvon“ zadoščati olikancem, je dosegel implicate tudi nov velevažen uspeh: postal je reprezentant slovenskega naroda med slovenskimi sorodniki in v inozemstvu.

4. Da je zadobil „Zvon“ kar na mah vprav merodajno veljavo v odločilnih krogih doma in zunaj, to je dosegel z velikim svojim napredkom baš na onem torišču, kamor zro najprvi in najboljši podporniki — gmotni in duševni — vsakega lista najbolj: na literarnem oznanilstvu in v literarni kritiki. — Res je tudi med olikanci kaj mnogo tistih, ki jim je „slovstvo“ deveta briga, a kar je med njimi takih, ki se zanimajo zanje, ti hočejo biti o literarnih kretnjah, zlasti domačih, dobro poučeni in pričakujejo, da jim omogočuje kako literarno podjetje evidenčnost v tem oziru.

Baš to se je dotlej, sem do Lj. Zvona, bridko pogrešalo; še oznanilstvo je bilo skrajno nepopolno. „Glasnik“ je pač prinašal

poročila o knjigah, a brez sistema; zlasti se je bal kritikovati. — (Dun.) Zvon je pod stalno rubriko „Slov. glasnik“ prinašal mnogo obvestil, a Levec, ki je vodil ta oddelek, je imel zaradi pičlega prostora — navadno mu je bila prisojena le ena stran — preveč vezane roke. — To in ono knjigo je pač ocenjeval „Zvon“ v celih člankih, a tudi le od slučaja do slučaja. Zato je Stare že l. 1881., govoreč o umrlem (Dun.) Zvonu in oznanjajoč prihod „Ljubljanskega“, želel, da bi postal Zvon res literaren list, ki bi se iz njega vsakdo mogel zadostno poučiti o slovstvenem gibanju na Slovenskem ...“ (Vienac 1881, str. 48.)

Že prvi letnik „Lj. Zvona“ je tej želji ustregel v taki meri, da se nam zdi vse tozadevno delovanje prejšnjih listov skoraj otročje; in neprikrito smemo trditi, da je baš to tako povzdignilo ugled „Lj. Zvona“ in mu pridobilo do današnjega dne veljavo merodajnega literarnega glasila slovenskega. Iz (Dun.) Zvona je prevzel Levec rubriko „Slovenski Glasnik“, a v neprimerno večjem obsegu; vsaj zabeležil je tu vsako količkaj važno literarno prikazen v slovenskem slovstvu, pa tudi v slovstvih drugih slovanskih narodov. Vrhutega je o znamenitih delih ali sam poročal ali dal drugim poročati v obsežnih in temeljitih člankih. Vprav zato je „Lj. Zvon“ za vsa leta svojega obstanka do tekočega leta literarnemu historiku neprecenljiv in nenadomestljiv, mnogokrat edini pripomoček. — To je že za naprej slutil podlistkar v „Slov. Narodu“ 1881, šte. 287.

In način kritike? Kar oddahnemo si! Tu se je res smela povedati resnica in mogla se je povedati obširno, ne da bi trpel list, kakor je trpel (Dun.) Zvon. — Pečat kritičnosti je vtisnil Lj. Zvonu posebno trdo Levstik s svojo glasovito — sicer preveč agresivno — kritiko Kleinmayrjeve „Zgodovine slovenskega slovstva“ in popolnoma pravo je zadel za Lj. Zvon, trdeč: „Ljubljanski Zvon“ si je v svesti svoje naloge ter zna, da mu je sveta dolžnost, o književnih proizvodih slovenskih resnico govoriti brez nobenega pogleda na levo ali na desno, brez nobenega strahu, kaj ta poreče, ali kaj bode onemu črez voljo.“ (O tej Levstikovi kritiki prim. Slov. Nar. n. n. m.) Uspeh Zvonovih kritik je bil sploh tak, da se je Zvonovo občinstvo privadilo, vsako številko pričeti čitati od zadaj: pri Zvonovih poročilih o novih literarnih proizvodih, in gotovo je precej takih, ki prebero sploh le ta del, kakor se pri ilustrovanih listih često pregledajo edino slike. — Saj je pa tudi Levstik sam, primerjajoč (gl. n. n. m. str. 509. in 631.—32.) „siroto Janežiča“ in njegov

Glasnik, z nekakim veseljem zadovoljstvom udaril ob domača tla, češ, zdaj pa pišem, kakor vem, da je prav. — Nič ni škodovalo, da je bil začetek kritike malo prehud; bolje prehud nego predober — to je bilo baš tedaj potrebno. — Kako se je razvijala rubrika „Slov. glasnik“ (zdaj „Listek“), ki je obsegala redno vsaj po šest strani petitnega tiska, bomo še pozneje pregledali.

Da jo je bilo mogoče razširiti do obsežnosti, ki bi bila i Glasniku i (Dun.) Zvonu že zaradi prostora nemogoča, sledi iz tega, ker je Lj. Zvon tudi na zunanaj nastopil vse drugače, nego je bilo doslej slovensko občinstvo vajeno. Treba je le od zunaj pogledati prvi ali katerikoli letnik Lj. Zvona — kak napredek nasproti skromnim prednikom! Tu pohlevni drobni zvezki, na tistem hrapavem papirju nelepe črke, vsa oprema po našem okusu starikava. Lj. Zvon pa je že v prvem letniku moderno opremljen, v ponosni, a vendar dovolj priročni veliki osmerki. Ker je vsaka številka obsegala vsaj 4 pole, stoje tudi njegovi letniki med letniki dotedanjih listov kakor veliki gospodje med malo gospodo. Zadeta je bila tako srečno prava oblika in pravi obseg, da se je Zvon lahko vobče drži do današnjega dne; le platnice v novejšem času niso bile vedno srečno izbrane. — Vse to so res zunanosti, a občinstvo gleda nanje in za prvi uspeh lista so bile dovolj pomembne.

Večja obsežnost je omogočila tudi večjo raznovrstnost vsebine; zaradi nje je kolikor toliko ustrezal vsem zahtevam, ki so jim skušali ugoditi dotedanji listi, eni hoteč prinašati mnogo leposlovnega čtiva, drugi skušajoč občinstvo tudi poučevati s članki iz vseh strok. Zadel je v tem oziru Lj. Zvon baš ono srednjo mero, ki je bila in je še prikladna za naše razmere, in je dal s tem zgled in nudil merilo vsem poznejšim slovenskim časopisom. To mu je bilo mogoče, ker je pridobil zase pisateljev v ožjem pomenu besede, a tudi lepo število strokovnjakov, ki so, vsak zastopajoč svojo stroko, i članke povzdignili nad diletantstvo, dotlej zelo kvarno premnogim poučnim spisom. Prejšnji listi pa so omahovali, grmadeč enkrat le leposlovno gradivo, potem zopet natiskujoč skoraj le poučno snov, kakor so jim pač stregli ali jih zapuščali sotrudniki. Trdnega programa pač ni bilo; vsak list je bil le poskus in poskušalo se je z njim obično od prve do zadnje številke.

V srečnem združenju leposlovja z znanstvenostjo leži glavni notranji napredek, pri Zvonu; v tem oziru se tudi (Dun.) Zvon ne da prav nikakor meriti z „Ljubljanskim“; kjer je imel Dun. Zvon le dobro voljo, tu se je povzdignil „Ljubljanski“ do činov. — Pa

seveda: kar je bilo naravnost odrešilno za leto 1881., to po preteku deseterice let ni ugajalo več in Zvon je moral v tem oziru skušati nastopati deloma druga pota, kar često ni bilo in tudi sedaj ni lahko; brez bridkih izkušenj ni šlo...

Da je bil „Lj. Zvon“ tudi v jezikovnem oziru na višku, za to jamčijo imena pisateljev in urednikov — in Levstik ni bil daleč! Kar je ta pretiraval, to je Levec ublažil. — Pot je bil Stritar izbornougladil, vendar je baš v jezikovnem oziru bil tuintam malo samovoljen; tako se je do zadnjega trenutka branil zlogotvornega *r*, ki se ga je bilo že davno — ne bom rekel, da je moralo tako biti — poprijelo vse merodajno slovensko pisateljstvo, seveda zlasti po Janežičevem vplivu. Stritar pa piše še na zadnji strani zadnjega letnika (Dun.) Zvona: „sterle“, „pervi“, „čtert“. Levec, ki je že pri (Dun.) Zvonu, kakor kažejo včasih „Listnice uredništva“, večkrat pritiskal na Stritarja, naj da prostora novim oblikam, je tudi v tem oziru v „Urednikovi listnici“ na strani 580. prvega letnika „Lj. Z.“ pisal gospodu J. L. sledeče besede, ki so sploh značilne za sapo, ki je vela v uredništvu: „Oprostite! Lj. Zvon Vaše v Slov. Narodu štev. 175. t. I. objavljene in v privatnem pismu ponovljene prošnje ne bode uslišal ter razprave o vokalu *r* ne bode priobčil, ker se s tako razpravo neče . . . osmešiti . . . in ker ima preveč družega, potrebnejšega dela nego li še jeden pot to dokazovati, kar je uže malo ne pred tridesetimi leti... Miklošič dokazal... ter do malega vsi slovenski pisatelji, vsi slovenski časopisi po dobro osnovanem vzgledu drugih slovanskih narodov pisati začeli“. — Dobro, da se je malo pometlo s tistim jezikoslovnim cincanjem.

Prozajska, a potrebna administracija je bila v Ljubljani sama ob sebi preprostejša nego na Dunaju, a prišla je zdaj tudi v krepkejšo in, kar je često isto, brezobzirnejšo roko; takoj koncem 2. številke se javlja v „Listnici upravnništva“ nekemu B. B.: „pisma zastojnikov mečemo brez razločka in usmiljenja v koš. Založniki niso Kalistri in tudi slov. pisatelji niso dolžni samo tlake delati našemu listu.“

5. Tako je uspeval „Lj. Zvon“, a pazno so ga oskrbovali in stražili štirje njegovi „Izdajatelji in založniki“, kakor jih imenuje vsaka številka: „Jos. Jurčič, Janko Kersnik, Fr. Levec, dr. Ivan Tavčar“. Opravka so imeli dovolj vsi, a razmere so kmalu nanesele tako, da je vodstvo polagoma prešlo v roke le enega.

Že v začetku tega poglavja smo omenili, da se je uredništvo hotelo poveriti Levcu, a da ga je odklonil zaradi obilnih osebnih

poslov. Pa stvar se je kmalu zasukala tako, da je bil hote nehotе prisiljen prevzeti vodstvo. Izprva je vodil uredništvo Jurčič; a le malo časa; hudo je že bolehal in Zvon se je moral šteti srečnega, da je bolnik, ležeč v postelji, vsaj sproti pisal toli priljubljeni roman „Rokovnjači“; za druge posle Jurčič kmalu ni bil več sposoben, zlasti ker mu je bilo oskrbovati tudi „Slov. Narod“. In ni še bilo preteklo pol leta, ko je Zvon v 6. številki (1. junija 1881) prijavil črno obrobjeno vest, da je „Josip Jurčič 3. maja mirno v gospodu zaspal“. Vendar je bil oskrbel nadaljevanje „Rokovnjačev“ za 5. številko, a za 6. štev. ga je spisal že Kersnik, kakor je razvidno iz podpisa in kakor je obenem izrecno povedalo uredništvo v isti številki (str. 385.).

Tako so navedeni v nastopnih številkah pod naslovom odslej le trije izdajatelji in delo se jim je kopičilo tudi zato, ker so izgubili z Jurčičem najmarljivejšega romancierja, po čigar spisih je segalo vse, a izgubili tudi moža, o katerem res veljajo Hamletove besede, ki jih navaja spis „Časnikarstvo“ na strani 63.:

„He was a man, tak him for all in all
I shall not look upon his like again“.

Z Jurčičevo smrtjo pa je navalilo na dr. Tavčarja mnogo dela; tedaj je imel itak s „Slovenskim Pravnikom“ posla čez glavo, zdaj je še prevzel uredništvo „Slov. Naroda“, tako da je za Zvon mogel odločiti le malo časa. To se kaže tudi na zunaj: v prvih petih številkah je naveden kot odgovorni urednik dr. Tavčar, a od šeste številke dalje in tudi na naslovnem listu za ves letnik Fr. Levec.

Preostaja še Kersnik. Ker je bival izven Ljubljane na Brdu, itak pri uredništvu Levcu ni mogel kaj pomagati. Zato je moral ta, ker seveda izprva urejevanje še ni teklo gladko kakor pri kakem utrjenem listu, zlasti zadnje dneve mesecev trdo presedeti pri delu; vrhutega je često težko pričakoval obljubljenih rokopisov, n. pr. baš od Kersnika, ki je pisal le sproti, tako da je bilo često treba poslati sla na Brdo ali z Brda, da je rokopis došel pravočasno.

Tako so bile naposled res vse žice, kakor bi to bilo namenjeno, v rokah Levčevih. In pod njegovim vodstvom je zvonil „Lj. Zvon“ glasno in čisto prvih deset let in si je utrdil stališče tako, da ga doslej še ni moglo premagati nič, niti tedaj, ko se mu je iz lastne sredine porodil prijatelj - nasprotnik Hribar - Tavčarjev „Slovan“, ki je pač Zvonu, kakor mi je pravil Levec, nekaj škodoval, a se je sam, izhajajoč le štiri leta (1884—1887), moral umakniti. Na zadnji strani zadnjega letnika javljata dne 20. decembra 1887 urednika: „Želela sva Slovencem ohraniti prvi redno ilustrovani list,

a ni nama bilo mogoče“, ker so „poleg truda stale slike ogromnega denarja“; dohodki niso zadoščali, in do danes, ko prenehava list, narasla nama je izguba na 1952 goldinarjev.“ — Bila je jako dobra priča za življensko moč Zvonovo, da je vobče lahko prebil to res hudo krizo. — Bil se je pač že prvi letnik Lj. Zvona tako spojil z bitjem slovenskih potreb, da so se naročniki privadili Zvona kakor kaki stalni potrebi in ga, kakor bi to itak moralo biti, naročevali leto za letom.

Bile so tudi sitnosti z dohodki in z upravnistvom: hoteli so izdajatelj izprva zlagati iz dobička fond, iz katerega bi črpal pozneje „Zvon“ svoj živež; a ni šlo; zato so razdelili medse, kar je preostalo. Vkljub velikemu številu naročnikov, okrog 1400, pa dobiček ni bil kdove kaj velik, ker so se sotrudniki plačevali za naše razmere dobro in redno in je tudi tiskarna, kjer ni bilo strogega vodstva, pripravljala sitnosti in stroške. — Vse pač tekom enega leta ni moglo biti vzorno; a vendar je duševna in gmotna bilanca ob koncu prvega leta bila taka, da je podlistkar v Narodu 1881, št. 287. smel končati svoj spis z besedami: „Z veseljem stavljamo v biblioteko prvi tečaj „Lj. Zvona“ in mu želimo mnogo tovarišev in naslednikov.“ — Te besede se glase kakor preroške. Stalni in trdni naročniki Zvonovi, častna garda, zvesta mu do današnjega dne, so stavljali leto za letom po nov zvezek v svoj predal in danes jih je petindvajset, močna četa, hrabra po duhu in volji, dostojanstvena, vredna in verna priča o kontinuiteti duševnega gibanja našega naroda.

Kdor je tako srečen, da ima teh 25 letnikov, ponosno jih hrani na častnem mestu svoje knjižne omare. „Zvon“ pričinja biti dragocen tudi v doslovnem pomenu te besede; celo novejših letnikov (n. pr. 1890—96) ni v knjigotrštvu več dobiti niti za drag denar, zvezki do leta 1890. so pa že skoraj raritete. Vodnik je rekel ob smrti svojih Novic:

„Nobeden nas nima
ko jaz in bukviše“;

kdor pa ima vse Zvonove letnike, ta skoraj sme reči: „Nobeden jih nima ko jaz, kajti ni mnogo „bukvišč“, ki bi imela vse „Zvone“. —

A po vsebini Zvon ni postal rariteta: za raritete se zanimajo le redki specijalisti, a po „Zvonih“ sega hlastno vse čitajoče občinstvo, da jih le more dobiti; to se vedno izkusi pri društvenih knjižnicah. — To je najlepša priča za životvorno moč tega lista; on ni zastarel; kar je lepo in resnično, ne zastari nikoli.

(Dalje prihodnjič.)

Snov za novelo.

Spisal dr. Ivo Šorli.

(Konec.)

orej, Helena?" je vprašal mirno.

"Kaj ne, da mi nisi preveč hud? Glej, rada bi, da bi se prijateljsko ločila!" je prosila s tihim, mehkim glasom.

"Oziroma — poetično" se je nasmešnil. "Vidiš, Helena, saj te razumem...

Če hočem namreč — prej nisem hotel! . . . Sklenila si pač trdno v svojem srcu, da sprejmeš ponudbo barona Windberga. Mož je bogat, mož je še mlad, je tudi lep in te ljubi — pretehtala si vse na to in na ono stran in storila, kar si storila. Morda še ne veš, kaj je življenje, premlada si še, da bi slutila njegovo strašno praznoto, če nimaš s čim, da bi ga izpolnila . . . Toda to je vse bogve kje tam daleč, ti pa si računala s sedanjostjo in gotovostjo in se odločila tako. Da, morda celo najbrže niti sama ne veš, zakaj si se pravzaprav odločila tako," je prikimal zamišljeno predse in začel govoriti počasneje, kakor da se je prikazala naenkrat nova in prava misel pred njim. "Da!" je nadaljeval, "nočem ti očitati, da si izbrala barona zavedoma radi njegovega bogastva. To bi bilo grdo in ti bi ne storila nikdar česa, o čemer si sama prepričana, da je grdo. Pripravila si si prej primerno — filozofijo. Vsi delamo tako, vsi, ki se prištevamo med boljše ljudi. Celo boljši tatovi si pripravijo svojo filozofijo in pojasnijo ti vzroke in opravičenost svoje obrti tako prepričevalno, da te je sram, ker si jih prišteval med lopove. Da, da, zdaj mi je vse jasno: tebe, dekle, je baron snubil že prej, nego sva imela oni globoki pogovor zunaj za ovinkom, in takrat si imela svojo filozofijo že dodobra izdelano. Hm, tako je torej vsa stvar! No, in jaz sem ti dal oni dan instinktivno še berglje za to tvojo modrost s tem, da sem ti pojasnil svoje materialne razmere . . . Vse, kar je bilo odtelej še med nama, je bilo samo počasno pripravljanje na smrt te najine ljubezni, kajti tvoji lepote, poezije žejni duši se je ustavljalo brutalno zadavljenje . . . In tudi zdaj se ti ustavlja, da bi se ločila brutalno — grdo . . . Jutri bo pač jutri, naj se zgodi božja volja s teboj — toda nocoj se ti hoče, da bi zašlo

solnce otožno in v žalostne oblake zavito in tiho, da bi se zibali beli galebi nad bolj in bolj mračnim valovjem, podobni srebrnim križcem na polnočnočrnem, baržunastem mrtvaškem prtu . . . Tega se ti hoče, Helena, pri najinem slovesu, take mrkolepe poezije . . . Res, veliko zahtevaš, dekle, od odslovljenega ljubimca!“

Gledala ga je s široko odprtimi očmi, kakor da ji brezkončno ugaja, kako ji opisuje ta solnčni zaton, in tiho je vzdrltela:

„Veliko zahtevam? Saj si poet!“

„Poet!“ je prikimal zamišljeno. „Saj to je!... „Morda si rekla s tem več, nego si mislila . . . Glej — saj se celo meni jasni šele zdaj počasi pred očmi . . .“

Vedno tiše in počasneje je govoril in bolj in bolj se mu je zavijal pogled v megleno kopreno.

„Hm!... kako oholo gledamo često na druge ljudi navzdol, kako oholo in usmiljeno! . . . Kakor da smo vzeli vsa človeška čuvstva v zakup prav samo zase! . . . In vendar vidimo, kako se zvijajo v pristnih, nehlinjenih, mozg pretresujočih bolečinah trpeče duše drugih ljudi pred nami . . . Da, mogoče čutijo nekoliko drugače, mogoče bolj topo, mogoče bolj nizko, če hočeš, a zato ravno huje, bolestneje, stokrat bolestneje nego mi, kadar pride nesreča k njim. Samo srečo in lepoto znamo mi morda bolje uživati.“

Postal je zopet in prikimal črez hip iznova predse.

„Poglej naju . . . Kako je to slovo! Ljubila me je nekoč ženska, ljubila, kakor me ne bo nikdar nihče več. In oni prizor, ko sem jo zapustil! Ležala je pred menoj na zofi in se zvijala in stokala in si pulila lase, res pulila lase, tako naravno, da sem enkrat v svojem življenju sam videl, da si res in kako si pulijo obupani ljudje lase iz glave . . . Zelo zanimivo je bilo to! Škoda, da te ni bilo zraven. Ti znaš take stvari zelo lepo opisovati!“ se je zasmel strupeno.

„Toda oprost!“ se je popravil. „Saj sam nisem nič boljši. Kvečjemu da me še vedno jezi, ker so bedaki, ki verujejo, da nas neprestano srce boli!“

Helena je bila sedla in poslušala ga je z mirnim in zelo pozornim obrazom, kakor nekoč, kadar sta razpravljala kako zanimivo vprašanje.

„Dovoli!“ se je oglasila naenkrat. „Jaz tudi ne odrekam drugim ljudem čuvstev, razen popolnoma surovim ljudem. Sicer pa — ali misliš ti, da je pri umetniku glavno, da ima dobro srce? Po mojih mislih ima umetnik lahko prav trdo srce, in glavno je, da ima — mehko dušo!“ je pristavila odločno in s prepričanim glasom. „Vidiš,

in tega ni pri neumetnikih; suroveži imajo srce in dušo trdo, zato ni umetnik nikdar surovež in surovež nikdar umetnik, dobri ljudje pa imajo samo srce čuteče, a dušo — gluho . . .“

Pavel jo je pogledal presenečeno. „Stavim, da ne ve več, da se pravzaprav poslavljava“, si je rekel. „Zanimiv pomenek — nič več! Nič več ženska — samo še pisateljica!“ . . .

„Izborna, Helena!“ je vzkliknil. „Veš kaj — midva bova še občevala! Kaj ne, da bova? To nič ne de — tudi če se ne bova več ljubila. S tabo se da res govoriti!“

„Ali si me ti sploh kdaj ljubil, Pavel? Povej odkritosrčno!“ se je nasmehnila.

„In ti mene?“ je vprašal hitro.

„Hm, menda da! Po svoje!“ se je nasmehnila zopet.

„In njega? Ali ga ljubiš? Povej mi brez skrbi!“ je silil dalje.

„To je radovednost!“ se je zasmejala. „Sicer pa ti ne vem odgovoriti. Simpatičen mi je vsekakor. Ali ga ljubim, hm? Morda sem še premlada in preveč — zdrava. Ljubezen je bolezen, in tistega, prav tistega, kar res zasluži ime ljubezen, bom jaz menda zmožna šele takrat, ko se prikažejo na mojem licu prve gubice . . . Takrat, o takrat bom ljubila! . . . Bogve, koga bom ljubila takrat!“ je vzdihnila otožnozamišljeno. „Toda zdaj povej ti, ali si me ti ljubil!“ se je zdramila.

Povesil je glavo in gledal molče predse.

„O, to je jako dober odgovor, da molčiš,“ se je zasmejala vnovič. „Ti si sploh nekoliko počasen. Čakaj, ti pa jaz povem, kako je pravzaprav s teboj. Poznam te do dna duše, bolje, veliko bolje nego ti samega sebe. In to že precej časa, tako da sem danes gotova v svoji sodbi.“

Glej, da se izrazim popolnoma natanko: ti pravzaprav nisi ljubil mene, ampak v meni — poezijo. Sam si mi to nekoč nevede povedal, ko si rekel, da se je tebi v meni utelesila vsa poezija, vse tvoje sanje in vse tvoje hrepenenje. Ustvaril si si bil v svoji duši že davno svoj ideal ženske, in ker sem jaz kolikor toliko bila podobna temu idealu, si mi pisal in si bil trdno uverjen, da ljubiš mene. Kakor pobožen kmetič, ki strmi zamaknjeno v svetega Florijana na oltarju in ne ve več, da je pravi sveti Florijan tam gori v svetih nebesih . . . A pozneje! . . . Ustvaril si si bil torej tak ideal in nehote in nevede primerjal pozneje neprestano mene ž njim, in če si dobil kje kako razliko, si se jezil — name. Ah, ti sanjar!“ Pogladila ga je ljubeznivo čez lase. „Sprede si si bil

celo mrežo iz najfinejše pajčevine po zraku, pa sem ti revica res popolnoma po nedolžnem vselej raztrgala in zmedla vse skupaj, kolikorkrat sva se le sešla. In ti si potem iznova celil in skladal in krpal godrnjaje, a vendar z neumorno potrpežljivostjo vse te nežne nitke, in čez mesec dni je bilo vse spet v lepem redu. In veselil si se otroško in mi pripovedoval v svojih krasnih pismih, kako se igrajo solnčni žarki po tvojem umotvoru in kako se vse žari v mavričnih barvah. Da, veruj, da je tako, Pavel!“ je vzkliknila gorko. „Ko me ni bilo pri tebi, si se radoval nad to prelestno sliko pred seboj, nad svojim — idealom, ko sva bila skupaj, si bil — zaljubljen v me, v moje oči, v moja usta . . . A to je dvoje, prijatelj moj: ljubezen in zaljubljenost, najsijajnejša bo zadnja še tako pogoj prvi . . . Ko sva se pa spet razšla, so ti trgale srce disonance med najinima dušama, dokler niso zopet izzvenele in so se strnile tvoje razplašene sanje zopet v prejšnjo prelestno celoto . . . Ali te nisem ugenila, Pavel? Povej, ali ni bilo res tako?“

Stala je pred njim in ga gledala pričakovaje, nestrpno.

Prikimal je nemo predse . . .

„Vidiš!“ je vzkliknila. „Ne pravim, da bi se ne bil polagoma odrekel nemogočemu in se privadil mene, kakršna sem. Preplemeniti si tudi, da bi me zavrgel, ako bi jaz, denimo, naenkrat postala grda in stara, toda globokega razočaranja bi te jaz ne bila mogla obvarovati in čaka te še vedno, ako se sploh ne odrečeš ženski, ženski iz mesa in krvi — ali pa oni tam-le v zraku pred seboj . . .“

Občutil je globoko resničnost vseh teh njenih besedi in vso njih težo, da ni mogel izpregovoriti.

Gledala ga je in čakala, kaj poreče. Glavo je imel globoko sklonjeno, da ni mogla videti niti na obrazu, kaj se mu godi v duši. Samo globoko sopenje je pričalo, da so napravile njene besede silen vtisk nanj. Zbolelo jo je in vzela je njegovo glavo v svoje roke ter pokleknila k njemu.

„Sicer pa te imam rada, Pavel, tako rada!“ mu je govorila tiho in ga božala po licu. — „In kaj ne, da ostaneva prijatelja, najboljša prijatelja? Prihajala bom pozneje k tebi in pogovarjala se bova o vsem tem, kar umeva vendarle samo midva. Jaz vem, kaj bom dolžna svojemu možu, a tega mi ne more nihče zabraniti, da bi se ne smela zateči po tolažbo, če mi bo preveč pusto tam gori . . . Saj se ne ločiva, Pavel, in ostaneva si, kar sva si bila. Da, še več; bova si res, kar sva si v resnici, in se ne bova silila v

vloge, ki so bile slednjič, pri ostri luči vendarle res samo lepa komedija, ali kakor praviš ti, samo snov za novelo . . .“

Dvignil se je počasi in ji podal roko.

„Torej mi boš prijatelj, Pavel? Najboljši, edini prijatelj?“ ga je vprašala še enkrat proseče in mehko.

„Ne vem še danes, Helena, povem ti pozneje,“ je odgovoril zamolklo. „Dovolj je, da si ti zadovoljna. Zakaj tako slovo, vem, da ti ugaja. Kar se pa mene tiče . . . Glej, Helena, v meni luč ni tako ostra kakor v tebi . . . Veliko zasanjanega, nejasnega je tam notri . . . Ne, ne grem se obesit in mirno bom hodil dalje in niti za las me ne vrže vse to, kar sem doživel s teboj, s te moje poti. Toda zdi se mi vendar, da mi bodo ti spomini žalibog več nego samo — snov za novelo. In če jo bom pisal kdaj, jo bom pisal s svojo lastno, pravo srčno krvjo . . .“

„In zdaj z Bogom, Helena! Hvala ti za vse!“ se je vzravnal počasi in ji podal roko.

In potem se je obrnil in odšel počasi skozi duri.

Hip pozneje je slišala, kako so se spodaj počasi odprla in zopet zaprla vežna vrata . . .

Poetu.

Sami so razmajali se glasovi
v ta lepi dan,
kot golobice v solncu njih glasovi
hite čez plan.

Nad njimi, glej, oblaki se belijo
čez sneg planin.
Kaj so uzrli v dalji, da kopnijo
v morjé višin?

Iztok zapadu dobro jutro kliče
in dober dan,
blagor vsejala čez polje in grič
je višnja dlan.

Kaj bo lepote bujne tu naraslo!
Poet, boš zdrav?
Kot ovca se srce ti bo napaslo
vseh zelenjav.

Oton Zupančič.

Misijon.

Spisala Zofka Kveder-Jelovškova.

elika burja je divjala takrat po Primorju. Zledenela so vsa pota in kakor iz kristala se je bleščalo nizko, čudno zvito drevje po kamenitih vrtih. Deževen oblak je priplul čez gore, in kakor so padale kaplje po hišah in po peščenih brdih, tako so se izpreminjale v gladek in trd led. Sama gola skala naokrog, bele kamenite hiše posute po sivih goličavah. In vse zdaj po zimi še bolj pusto, golo in zapuščeno. Ni ga belega snega, ki bi kril hribe in doline s čistim svojim plaščem, le gole, sive skale. Zadaj visoki, goli hribi, doli morje, čemerno zdaj in brez barve.

V takem času so prišli dominikanci na misijon.

Poldrugo uro hoda nad morjem je stala cerkev na prostranem golem brdu, preko katerega je besnela noč in dan divja kraška burja. Okoli cerkve in po vasi so stali ob potu hrasti, nizki in nedorasli, kakor slabo grmičevje. Veje so bile vse oglate, bulaste, žalostno zvite. In na vaškem trgu je stalo par skrivljenih debel, ki se jim je videlo po leti, da hočejo biti lipe; ali žalostno se jim je nasmehnil vsak, kdor je prišel iz blagoslovljenih zelenih krajev in je kdaj videl prave lipe, ponosne in košate.

Ni bilo koč okrog po golih, pustih brdih. Drag je les tod okoli, a kraškega kamenja stoinstokrat preveč; lahko ima berač zidano hišo iz poštenega kamena, s kamenjem pokrito.

Doli pri morju, okrog strmega zatona so bili nekdam blagoslovljeni vinogradi. Uklonjeni so bili pred burjo, ki je zletela nad njimi v nategnjeni poševni črti k morju in je zadela ob vodo daleč od kraja. V zatonu pa je bilo toplo v najhujši zimi in po leti je peklo božje solnce najplemenitejšo kapljo. Ali propadli so vinogradi že pred leti in kameniti nasipi so se rušili po strmini k morju. Poginila je žlahtna domača trta, a za tujko, američanko, ni imelo ljudstvo denarja.

Žalost je prišla nad narod, ki je domoval vesel prej in poganski po pustih brdih, izdan burji in bedi. Niso rodile več trte, ni smokve v skritih in uklonjenih straneh, kamor ni zasegel strupeni bes ljute burje. In na male vrtove po nasipih, ograjene s

skalami, dva koraka široke, deset korakov dolge, je sadil narod krompir in repo, da bi bilo kaj za glad po zimi. Ali zgorel in zastal je krompir v vroči zemlji; ni rodil plebejski sadež na tleh, kjer je prej zorelo plemenito vino, ognjeno in objestno kakor šampanjec. In pustili so ljudje, da raste trava po nasipih med osatom, med divjim rožmarinom in trpkim pelinom, ki sta dehtela opojno v vročih dneh. Tako je brez koristi propadala ta dragocena nanesena zemlja. Zasipavalo jo je skalovje in pesek in hudourniki so jo izpirali v morje, ki niso imeli zdaj več skrbno urejenih grap, kjer ne bi delali škode.

Prepodilo je pomanjkanje prvega sina — domačina z rojstnih tal v tuji svet, kjer je kruha zanj in za njegove. In vzdignili so se za njim po vrsti vsi, ki so imeli zdrave roke in jih je bilo manj strah sveta in tujih neznanih krajev nego sive, krute bede doma, ki je pritiskala vedno bolj. Razkropili so se po ameriških rudokopih, po ruskih stepah, po afriških pristavah, in vseh narodov in dežel denar se je usul na sivi, goli kraški dom, na pusto, razdejjano zemljo, da bi jo rešil in zarodil še enkrat. S krvavimi žulji je bil zaslužen ta mamon, s krvavim potom, z mladostjo, z zdravjem, z najlepšimi leti.

Rekel bi vsak: blagoslovljen je krvavi pot, blagoslovljeni so trdi, boleči žulji, blagoslovljene so solze, ki kapajo iz žgočih oči v hrepenenju po domu, po prodani mladosti, blagoslovljen je trud izgnancev za domači rod, za domačo zemljo. In glejte! malo je blagoslova na strašnem trpljenju, na težkem delu, na bridkih sragah, tisoče milj od doma prelitih. Usiplje se denar vseh narodov in vseh dežel na golo, sivo kraško zemljo in kakor kratek dež izpuhti na skalah v vročem poletju. Pridejo domov moški, na obrazih neizbrisne brazde; starejši pridejo od svojih let, bolj trudni od svoje dobe in denar, ki je na njem toliko krvavega potu, se izkotali iz rok kdovekam in zemlja je pusta kakor prej.

Kdaj bo spet obdelan, spet nasajen vsak deseti vinograd?! Kdaj spet bodo popravljeni nasipi ob morju, ki se rušijo bolj in bolj?!

Pridejo moški od vseh vetrov, počijejo par tednov, par mesecev, in ko ni več denarja, odhajajo nazaj v tujino. Za pet, deset let jemljejo slovo. Hiša je popravljena, zemlja neobdelana. Preplitva je zemlja za novo trto, preveč krvavih srag se ji hoče piti, preveč mladosti hoče, preveč let, prebitih v tujih rudnikih, kdovekje v daljnem svetu. Pridejo moški, ali ni zadosti tujega denarja v

trudnih, žuljavih rokah. Usahnili so naenkrat vsi vinogradi naokoli, ali preslabe so roke, da bi jih ustvarile iznova, premalo zaleže tuji denar. Tuji denar, kupna cena za mlada leta, za krvavo delo, za najboljše moči . . .

In zato odhajajo moški nazaj v svet, ko so se odpočili par tednov, par mesecev doma. Z družinami gredo včas, včas sami.

Po teh belih, kamenitih, po golih brdih raztresenih hišah razume ljudstvo vse jezike. Angleški, španjolski, nemški, ruski . . . Nikomur na korist ni to znanje, in ko oče ves oslabi, ko ni več za tujega hlapca, za tujega težaka, pozabi se tuji jezik in le še kaka tuja kletev se obdrži v hiši; nerodovitna tuja kletev, ki jo bo vzel sin s seboj na pot, ko pojde proč od doma, kakor je šel oče . . .

Veseli ljudje so bili kdaj po primorskih hribih. Kakor pogani tako brezskrbnega življenja polni, tako radostnega uživanja željni . . . Ni jim bila burja strašna, ki je besnela preko njih sel, niti široko morje, globoko pod njimi razgrnjeno do istrskih gora. Saj je v toplih, od burje branjenih zasekah rodila plemenita trta bogat sad, ki jih je živil vse in jim dajal še veselja, kolikrat, kolikrat uka-jočih ur, smejoče šale in pijanosti, ki je bila lepa, prijetna, pod trto pridobljena . . .

Malo cerkev so zidali njih predniki po kamenitih svojih brdih; kajti malo je bilo strahu božjega v veselih njih dušah. Kje še je tako modro, smejoče se nebo kakor v njih krajih, kadar utihne burja?! Hribje, kakor srebro tako sivi, nad njimi jasno, visoko nebo in spodaj morje, temnomodro, krasno, da srce zatrepeče od radosti, kadar se ozreš nanj . . . Ni je temne misli v duši, povsod okrog gledajo vesele oči in ne iščejo po tleh in v sebi rešitve težkih in temnih vprašanj, ki jim ni odgovora nikdar in nikjer.

Pa so prišli Dominikanci na misijon. Po zimi so prišli, v burji. O pravem času so prišli. Ko je sivo morje in nebo, ko burja divja noč in dan, ko je vse ledeno, ko se srce, prevzeto od zime in skrbi, od dolgih črnih noči, od pustih obupnih dni, boji, da ne bo nikdar več pomladi in nikdar več cvetja in gorkote.

Na golem brdu je stala cerkev, poldrugo uro nad morjem. Veseli, rejeni svetniki, rdečelični in dobrodušni, so gledali s sten. Kdovekdaj pred dolgimi leti jih je naslikal dobrovoljen mojster po zidu, v tistih časih, ko ga je še navduševalo plemenito staro primorsko vino, ki so ga rodila vroča brda ob morju. Zdaj po zimi, ko se je burja zaganjala v okna, so se zdeli rdečelični svetniki kakor tuji gosti, ki so se po nesreči zastavili baš pod to mrzlo, negosto-

ljubno streho. V prejšnjih časih so stali po cerkvi ob solnčnih nedeljah možaki, rdečelični kakor svetniki po stenah, in ženske bujnih prsi kakor sveta Cecilija v glavnem oltarju. Danes pa se je zbral v cerkvi temnooblečen svet premrlih, bledih in suhih lic. Malo je bilo moških in ti, ki so prišli, so imeli sive lase in raz-orane obraze.

Sredi cerkve je bil postavljen prostoren lesen oder. Črni misijonski križ je slonel ob kraju. Prišel je mlad, visok dominikanec iz zakristije, preril se je skozi množico in se vzel na oder. Velik in skrivnosten je bil videti v svoji beli, široki kuti, ko je stal tako vzvišen nad črnooblečenim narodom. Vzel je svoje dolge roke kvišku in jih razprostrl nad ljudstvom. Potem se je nagnil, vzdignil z obema rokama črni, težki misijonski križ in blagoslovil ž njim narod na vse strani.

„Strašna je smrt in neizogibna! Pojdimo v se in delajmo pokoro, dokler je čas! Nepoklicana pride smrt. Ne vemo ji ne dneva ne ure in gorje tistemu, ki ga najde nepripravljenega!“

Votlo je zagrmel njegov močni glas po cerkvi. In govoril je narodu o večnih kaznih božjih, o prokletstvu, ki je že prišlo nanj in ki še pride grozno in silovito in ga uniči na tem in na drugem svetu.

„Prišle so šibe božje nad vas, usahnila je trta, zemlja je postala pusta in nerodovitna, ali vi spite in ne slišite glasu božjega. Danes je še čas, ali jutri ne bo več! Odprlo se bo peklenko brezno in vas bo požrlo. Zadosti dolgo je čakal Gospod, ali iztegnil bo svojo roko in vas bo uničil, ker ste zakrknjenega srca!“

Grmel je njegov silni glas po cerkvi, preglušil je burjo, ki se je zaganjala zunaj ob cerkev in tulila preko brda.

Tresoč so stali ljudje pod njim, premrli od zime, prestrašenih duš, majhni, trudni, uničeni, željni pokore, željni usmiljenja. Od vseh vasi naokoli so prišli in vedno več jih je prihajalo vsak dan. Pripravljeni so bili za kesanje in pokoro. Zakaj leta že je prihajala nesreča nadnje. Usahnila je trta, suše so sežgale vse po njivah in vrtovih, silne vihre so podirale strehe, bolezni so jih obiskovale in v daljnih zemljah so jim ginili najbližji rojaki za pusti denar, ki ni zalegel skoro nikomur. Pripravljeni so bili za Boga. Slabi so postali, nobene moči več ni bilo v njih srcih in najjačji so se upognili pod težo trdega in neusmiljenega življenja.

Zajokale so ženske po cerkvi od strahu. Res, kruto jih je bičal Bog in one niso razumele strašnih njegovih besed. Žilave so vse,

utrjene, jedre. Lahko se jim gre po peščenih strminah s težkimi tovari na jakih plečih. Vse izdelajo trde njih roke in še s petdesetimi leti nosijo breme petdesetih, osemdesetih kil ure daleč po vratomnih stezah. Koliko tisočkrat so šle v največji žegi iz visokih svojih vasi po pustem, robatem kamenju doli k morju, kjer ob kraju izpod skal izvira dragocena živa voda. V morju že izvira dragocena živa voda, in ko jo zajemajo, morajo hiteti, paziti, da ulove pravi val, predno se zmeša z grenkim in slanim morjem. In kadar burja zarjove po zimi preko hribov — kolikokrat jih je lovila, borila se ž njimi, skušala izpodbiti jih s strmega pota in treščiti jih preko skalovja nizdol, da bi se razbile in poginile žalostno v pustem prepadu. Ali ni jih premagala burja, ni jih oslabila prevroča, pekoča žega v poletnih dneh, niso jih pičili strupeni modrasi, ki se solnčijo povsod po tem razbeljenem kamenju po leti. In vedno so pripravljena usta na smeh, srce je prelahko, preveselo; hitro se pozabijo težke skrbi, hitro se posušijo bridke solze v črnih očeh.

Ali že so omahovale rame pod težkimi bremen, ki so rasla od leta do leta. Vnela so se srca v radostnem veselju, toda ko je prišla beda in jih pestila neusmiljeno, je ugasovalo veselje v dušah.

A priučena so bila srca ognju. Osoreti se jim je hotelo in drhteti. Ni dajalo življenje radostnih dni, da bi se mogle blesteti oči v lahkoživem, smejočem razkošju. Prazna so srca, prazne duše. Pripravljeno je palivo in čaka, da pride kdo in ga podžge.

Takrat je prišel jeseni mlad govornik v sela in govoril je z živo besedo o tlačnem narodu in o brezsrčnih mogotcih, ki ga peste in izsesavajo, ki mu jemlje vse pravice in ga vklepajo v suženski jarem na njegovi lastni zemlji. Govoril je o tujcih, ki so prišli, da se napijejo narodove krvi, da se odebele ob njegovih žuljih, ki so prišli, da mu vzamejo jezik in svobodo. Tuj jezik govore po železnicah in uradih in ni je pravice domačinu na lastnem njegovem domu. Tuje zastave vihrajo z brd po deželi proti pravici in postavi. In narod je neuk, molči in ne vidi nasilstva, ne vidi verig, ki mu jih ovijajo okrog rok in nog.

Pokazal je na brdo, kjer se je visoko nad seli po golih kraških gorah vila železnica. Vsi hribi so bili opasani ž njo in na samotnih visokih postajah so plapolale tuje mažarske zastave.

In govoril je človek ženskam, ki so se skupile iz vseh sel po okolici.

Tako je govoril:

„Naši očetje, možje in sinovi so se razkropili po vseh delih sveta, da po vseh deželah hlapčujejo, s krvavimi sragami vam služijo kruha. Najlepšo mladost, najboljšo moško moč prodajajo. Svojo kri in svoje življenje prodajajo za nekaj denarja, ki bi zopet zarodil vašo zemljo, zapuščeno polje, razdejane vinograde. Sveta je ta zemlja, od vaših očetov očetov nanesena iz notranjih dolin semkaj k morju v zaklonjene zaseke. Sveta je ta zemlja, ki je blagoslovljena redila vaših očetov očete. Ne sme je zasuti pusti kamen, ne sme je pokriti sivi pesek! In zato so svete srage vaših mož, vaših očetov, vaših sinov, stotisoč milj odtod zanjo prelite.

Sveta zemlja je ta vaša zemlja, stokrat prožeta od vročih srag vašega rodu, stokrat oplojena s krvavimi žulji vaših dedov in pradedov. Kakor svetinjo ljubite vsako pest te zemlje, ki so jo branili očetje vaši s skrbnimi rokami pred burjo in pred ploho! In kadarkoli stopi tujec na ta vaš kraj, naj stopi s spoštovanjem nanj. Zatrepeče naj mu srce, ganjeno od ljubezni, s katero je skrnil vaš rod to vašo dragoceno zemljo po visoko obzidanih vrtovih, skrbno izpeljanih nasipih, da se je ne izgubi niti en sam prah. S spoštovanjem naj gleda na te trdnjave, ki jih je postavil vaš rod po vseh zaklonjenih brdih, po vseh varnih dolinah in soteskah na stotine in stotine vaši zemlji v bran pred burjo in vetrovi. S spoštovanjem naj pride in s spoštovanjem naj stoji na sivih vaših skalah. In naj ne pljuje na vašo zemljo, svetejšo od največje svetinje! Naj ne postavlja svojih zastav po vaših brdih, da bi plapolale nad vašimi seli in vrtovi in vinogradi in naznanjale svetu, da vaša zemlja ni več vaša, da so vam jo ukradli natihem, da so vas ogoljufali zanjo po tihotapsko!

Ve žene! kaj poreko vaši možje, vaši sinovi, vaši očetje, ko se zbero zopet od vseh vetrov sem domov in ugledajo, da je tujec zagospodovati nad njih rodovom, da niso nikjer gospodarji, da so postali hlapci tudi doma na svoji lastni zemlji?! Kaj poreko, ko ne bodo spoštovani niti na svojem domu, ko jim njih lastni jezik ne bo pripomogel do pravice?!

Žene! tuje zastave plapolajo proti pravici in postavi z vaših brd. Doli ž njimi! Doli z jarmom, ki so ga vam tihotapsko deli na tilnik in ki vas potiska v suženjstvo tujcem in dobičkolovcem. Ni vaš rod rod hlapcev! . . .“

Tako je govoril ženam mladi človek in še tistega popoldneva so bile strmoglavljene tuje zastave z brd v puste, nepristopne grape, da segnijo v zastali dežnici. In še tistega popoldneva so bili zbiti po občinah vsi, ki so odirali narod po krivici. In po vseh postajah,

poštah in uradih so bili strgani vsi proglesi in vse table, v tujem jeziku pisani domačinom . . .

Velike preiskave so se začele po vaseh in mnogo žena so zaprli. In ko so se vrnile, so za mesec, dva zopet zaplapolale tuje zastave na brdu in po oblastvih so se zopet blesteli proglesi, v tujem jeziku pisani domačinom . . .

Pusto je postalo v dušah . . .

Kaj pomaga, če se vzdigneš in pomečeš zastave z brd, ko jih ne moreš za vselej?! Kaj koristi, če se otreseš jarma za kratek hip in te potem tišči še bolj, še bolj duši?!

Ni je tolažbe od nikoder. Zima prihaja in še tisto malo veselja zbeži, kar so si ga ohranile Primorke v teh bednih in nesrečnih letih. Burja zažvižga od gor in ogenj pogasuje na ognjiščih v kuhinjah, kjer se gnate in tišči staro in mlado. Bolj ledena je burja nego pred desetletji, vztrajnejša je zima nego pred desetletji, ko je bila bogata sleherna hiša tod okrog. Visoki nasipi se vlečejo daleč ob cestah burji v bran. Bogato naloženi vozovi so škripali prej po teh potih, zdaj so odveč ti zidovi, močni in široki kakor oklopi trdnjav. Samo še beračem so v bran, ki jih goni glad od vasi do vasi.

Po Svečnici so prišli dominikanci. Kakor beli orli so prileteli in odmevala je cerkev ves teden od njih pridig.

Z grozo so šibali narod, s peklenskimi strahovi so ga strašili in vabili ga z ljubeznijo in usmiljenjem. Proklinjali so ga, vrgli so ga v črni obup, prihajali potem zopet s sladko tolažbo.

Bel dominikanec je hodil po odru semtertja, hodil je, postajal, vzdigoval roke, povešal jih, padal na kolena in vstajal. Stiskala so se srca po cerkvi, drhtele so uboge duše.

Temen je bil, prevzet od svojega poslanstva in zato strašen in silen.

Ko zunaj burja razsaja, ko zledene vsa pota po Krasu, ko po nerodnem poletju pride težka, kruta zima — takrat je čas prorokov, takrat je ljudstvo pripravljeno.

In prišli so dominikanci. Kakor proroki so prišli, sami omamljeni od svojih besed.

Pridiguje mlad dominikanec o otrocih in starših. Nima ne očeta ne matere in sam bo kakor suha veja odmrl brez sadu. Sama ga prevzame žalost nad zapuščenostjo svojo in kakor žareča žerjavica se sipljejo goreče besede iz njegovih ust v trepetajoča srca vseh, ki ga poslušajo.

„Tudi vi nimate očetov, nimate otrok! Umrli so prezgodaj kdovekje na tujem svetu. Umirajo vam morda danes ta hip očetje ali sinovi, kdovekje v tujem kraju. In vi se jih ne spominjate z ljubeznijo in ne s hvaležnostjo. Ker ste pozabili na Boga, na pravega, prvega svojega očeta, zato vam ni za kri od vaše krvi! Umrli so in umirajo, in vas ni strah! Kakor skala teh krajev so vaša srca zakrknjena in neobčutljiva! Jaz, ki nimam ne očeta in ne matere, jaz, ki ne bom imel ne sina ne hčere, jaz vam pravim: ljubezen naj bo med vami, kjerkoli ste, zakaj volkulja v brlogu ljubi svoje mlade in sleherni ptič ve za svoje gnezdo.“

In zajokala je vsa cerkev. Bridke solze so zmočile sleherni lice in zdihovanje je bilo silnejše od burje, ki se je gnala zunaj čez brda.

In stari kapetani, ki so pluli po štirideset, petdeset let po vseh vodah zemlje in so prišli na stara leta umirat sem gori v svoja kamenita sela — tudi ti so prišli v cerkev gledat, kaj se počne z narodom, da je ukročen v par kratkih dneh. Radovedni so prišli brezbožneži, dobro obuti, toplo oblečeni, da bi jim ne nahudila zima. S tovarišiji so prišli, da bi jim ne bilo predolgčas poslušati patre po dve, tri dolge, debele ure. Z nasmehom so stopali preko cerkvenega praga, lahkoumno so namežikavali dobro rejenim, rdečeličnim svetnikom po stenah — ali ko je stopil dominikanec na prostorni oder, ko je v beli, široki halji vzdignil z obema rokama težki misijonski križ in blagoslovil s črnim, pretečim križem vse ljudstvo naokrog — takrat je tudi njim izginil smeh s posmehljivih ust.

Kakšno srce imaš v prsih, da te ne gane, ko se zajoka petsto ljudi okrog tebe, kakšno dušo imaš, ki se ne zdrzne, ko pade petsto ljudi na kolena, zdihujoč in sklepajoč roke v obupu?! Kakšen si, da bi te ne prevzela tuja groza, zaprta v malo, mrzlo kraško cerkev, okrog katere divja in besni razsrjena burja?!

Tako so pokleknili takrat tudi brezbožni kapetani na mrzle skale in pokrižali so se, ki se niso pokrižali, ko se je barka topila pod njimi sredi viharnega morja . . .

Ah, ko solnce zasije, ko se zasveti morje v čarnokrasni modrini jasno in smejoče, takrat bo sram stare kapetane teh ur v cerkvi. Izginil bo sleherni sled menihovih besed iz brezbožnih njih src . . .

Takrat pa so se izpovedali vsi zakrknjeni stari grešniki deset brd naokoli. Pomirili so se stari sovražniki, ki so podedovali mržnjo izza tretjega, četrtega rodu. Izneverile so se ljubice vseh kraških mladeničev, zakaj greh je gojiti meseno ljubezen pred svetim za-

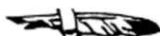
konom. Izpokorile so se vse zakonske žene, ki niso bile prezveste daljnim možem. Starke so se spomnile grehov svoje mladosti in so delale skesano pokoro.

Davno pred zoro so bila polna vsa strma kraška pota k cerkvi. Padali so ljudje po zledenelih skalah — ali nihče ni ostal doma v samotnih selih. Tulila je burja noč in dan, a ljudje niso omahovali. Dolge maše so se darovale od jutra do poldneva in po izpovednicah so zdihovalle ženske pred belimi menihi. In v dolgih vrstah je klečalo ljudstvo na mrzlih skalah pred oltarjem in čakalo obhajila. Iz daljnih vasi so ostajali ves dan pri cerkvi, vsi premrli, lačni in medli. Suhi kruh, ki so ga imeli v žepih spravljenega za kosilo, je bil zmrzel in trši od kamena. Niso ga mogle otajati ozeble roke. Pri poldanskih pridigah so ležali ljudje po dve, tri ure na kolenih, ker so bili preslabi, da bi stali. Ali opešali niso, nihče ni ostal doma drugi dan . . . Opešali niso, kakor ni opešal mladi dominikanec v beli svoji kuti, ki je blagoslavljal neprenehoma ljudstvo na vse strani s težkim, črnim, pretečim misijonskim križem . . .

Oh, trd in neusmiljen si, kraški Bog, v zimskem času! Trd in neusmiljen!

In ko so odšli beli menihi drugam pridigat pokoro, je umrlo v štirinajstih dneh petindvajsetero ljudi na golih, skalnatih brdih okrog cerkve . . .

Trd in neusmiljen je kraški Bog v zimskem času! . . .

Pesem o pomladi.

Šla je vesna mimo lesa	Tiho, lahno, neopazno
kakor vila lahkinih nog,	breze se priklanajo
zadrhtel je les zeleni,	in skrivnostne sanje
zašumelo vse okrog . . .	o pomladi sanjajo . . .

Daleč so še svetli dnevi,
ni še v cvetkah vse polje,
kaj si tak zakoprnelo,
ti nemirno mi srce? . . .

Spitignjev-Borilov.

France Prešeren.

V ljubljanskem „Mestnem domu“ dne 15. in 16. julija predaval **Pavel Grošelj**.

(Konec.)

„ebelica“ — tako se je zelo primerno zval leposlovni list, ki je prinašal Prešernove poezije, kajti kot sladek med ti pije duša vrelec njegovih verzov in se naslaja z njih vzneseno in vendar preprosto narodno dikcijo, nad toliko

raznolikim in vendar povsod prepristnim čuvstvom, ki se izprehaja skoz nje. Ali pa bi primerjal njegove poezije kipeči trati, posejani z bujnopestrimi, dehtečimi cveticami, po katerih išče čebela sladkega nektarja: bujna gazela cvete poleg otožne elegije, ostrá, lahkoživa satira poleg resnega soneta, milodoneča ljubka pesemca poleg vznesene himne. Nad to pestro trato pa sije in lije svoje oživljajoče žarke dvojno svetložarko solnce: solnce ljubezni do izvoljene device, solnce ljubezni do slovenskega naroda.

Dražestna, ljubka deklica, Primčeva Julija, mu je razvnela srce v nesrečni ljubezni, očaralo ga je njeno nežno, skoro etersko fino telesce. Nikdar ni govoril ž njo, vkljub mnogim prizadevanjem se ji ni mogel bližati, nedosegljiva mu je ostala vedno kot „ribiču“ zvezda, ki „visoko na nebu miglja“. Često je tožil Prešeren prijatelju Smoletu o njeni ošabnosti, češ, da prezirljivo gleda preko njega, toda zdi se mi, da je bilo Juliji lastne več navivnosti nego ošabnosti in prezirljivosti. Bila je ena izmed onih gospodičen, ki tako ljubko tipajo po klavirju in čeburljajo francoski, ki se v družbi zabavnih, elegantnih kavalirjev nekako iz fizijološke potrebe tako poredno smehljajo cele večere, ki se ljubijo in može s solidnimi gospodi s častjo in naslovom, kakor so to storile njih matere in babice. Vkljub nedosegljivosti tega ideala ali pa morda ravno vsled nje zadone Prešernu Juliji na čast globokoobčutene ljubavne pesmi, njegova lira mu poje vso bol in hrepenenje neuslišane ljubezni. Zgodilo se mu je kot pevcu Petrarki, ki je vse življenje opeval svojo Lavro, opeval še, ko je že zdavnaj počivala v grobu in ko so mu že osiveli lasje, med tem pa je živel z drugo

ljubico v uslišani, rodovitni ljubezni. Brezdvomno — Prešernova duša je vzplamtela v vsem mogočnem ognju mladeniške ljubezni, ljubezni, ki pa kaj kmalu obledi in usahne — in ime „Julija“ je ostalo Prešernu le simbol, s katerim izraža vse svoje neutešeno hrepenenje, vso disharmonijo svojega življenja, vso bol in nesrečo svojega naroda.

Ne smemo si domišljati, da so vse Prešernove ljubavne pesmi posvečene „eni Eve hčeri“; prostran potok so, ki se steka od različnih vrelcev v enotno, skupno strugo. — Gotovo pa je, da je Prešeren tudi pri nežnem spolu dočakal marsikaterih razočaranj, ki so se spojila z vsemi ostalimi njegovimi nesrečami v nekaj ciničen pesimizem.

„Njegova nezaupnost do ženstva je bila naravnost obžalovanja vredna; zaupal ni nobeni — in vendar je rad deklicam dvoril“, tako piše o Prešernu njegova hči.

Tako pa govore o njem tudi njegove pesmi, tako poje tudi Prešernov godec „od žen in deklet, da nič nobeni ne sme se verjet“, tako govori tudi njegov „mornar“ z nedosežno lepimi besedami:

„Le jadra spet napnimo,
valovom se zročimo,
kak je čisto morje!
Kaj njemu upat smemo,
mornarji dobro vemo,
dekletom kaj, — kdo ve?“

Otožne, koprneče so Prešernove ljubavne pesmi; v milodonečem soglasju izraža svojo bol, on ne umira, ne podlega ji — on le čuti in poje.

Toda čuj! Kar naenkrat zavrisne iz otožnih, tihih spevov veselo ukanje slovenskega vojaka:

„Pet čevljev merim, palcev pet,
adijo ljub'ca, starši,
in z Bogom vi, tovarši!
Dopolnil sem devetnajst let,
pet čevljev merim, palcev pet,
in čvrste sem postavil
od nog do glave.“

In komaj da se poizgubi ta veseli spev za gorami, že čuješ v srce segajočo pesem „nezakonske matere“; tako globoko še ni zrl noben pesnik v ljubeče materinsko srce, tako pristno človeški, tako pristno materinski še ni pela nobena nezakonska mati.

In še se ti zdi, da čuješ mehko zibanje otroške zibeli, ko se odpre pred teboj temna samostanska celica. In v njej prisluškavaš besedam, ki izražajo resignacijo življenja, ono vdano, a vendar bridko resignacijo, ki diha iz Gregorčičevega „Samostanskega vratarja“, ki nam jo poje njegova „Ujetega ptica tožba“ — nuna in kanarček se pogovarjata pred teboj.

Rožljanje orožja, topot konjskih kopit te vzdrami iz tihe samote. V davno našo zgodovino ti strme oči, pred njimi se bije odločilni krvavi boj med krščanskim in poganskim Slovencem. S homersko plastičnostjo, neizrecno živo je očrtal Prešeren to borbo, v kateri izdihne poganska četa do zadnjega moža — le njen vodnik Črtomir si otme življenje. S samomornimi mislimi sloni oprt ob meč kraj Bohinjskega jezera — in neka sladka melodija mu vstaja iz šumenja valov. Blejski otok se dviga pred njim in na njem rajskolepa devica Bogomila, svečenica boginje Žive. In tedaj zasanja njegova duša vso tisto sladko ljubezen, ki jo je živel z njo — in še ena želja se mu rodi v prsih, le še „enkrat videt“ želi podobo milo, pozdravit' prejšnjega veselja mesto“. „Al živa al mrtva je, zvedet more, ločiti prej se od sveta ne more!“ Znan ribič privesla po jezeru in ga vzdrami iz bajnih sanj, in njega si izvoli Črtomir, da mu poišče ljubljeno devico in ji sporoči, da je jutri pričakuje ob slapu Savice.

Z dramatskimi potezami, psihološko utemeljeno in pesniško dovršeno je orisal Prešeren svoj „Krst“ do ravnokar omenjenega dogodka. Da, ta Črtomir, to je pristen steber, pristna korenina slovenstva, trd, neustrašen v boju, mehak, nežen v čuvstvih ljubezni, ta Črtomir je pristen Gorenjec. In na tem gorenjskem junaku je storil Prešeren velik greh: spokoril, pokristjanil ga je. — Bilo je v dobi, ko je odnesla Sava Prešernu najzvestejšega prijatelja in soborca Čopa in ko mu je edino še preostali srčni prijatelj Smole blodil daleč po svetu, v dobi, ko se nazivlje Prešeren v pismu do Čelakovskega — „najomahljivejši trst v puščavi slovenske književnosti“, in tedaj se zgodi, da obupa Prešeren za trenotek nad samim seboj in svojimi močmi. Ta Črtomir, ki se spokori, to je Prešeren, ki za hip podleže sovražnim silam in resignira na visoke svoje cilje. Sam pesnik nam je v uvodnem sonetu h „Krstu“ označil to psihološko paralelo Prešeren-Črtomir, pojoč:

„Pokopal misli visoko leteče,
želja nespolnjenih sem bolečine,
ko Črtomir ves up na zemlji sreče.“

Ob slapu „Savice“ se torej spokori Črtomir, in Prešernu se je posrečilo naslikati ta duševni preobrat s tako živimi, neprisiljenimi potezami, da te ponese globoka lirika teh verzov preko vseh psiholoških netočnosti. Vsa deviška lepota Bogomile, ki se je medtem že pokristjanila, se mora združiti s teatralsko krasoto prirode, da vsaj na videz omehčajo in omamijo Črtomirovo neupogljivost. Tja ob slap Savice, ob najbolj divjeromantični kraj slovenske zemlje prestavi Prešeren Črtomirovo pokristjanjenje — lepota mora zmagati nad razumom in značajem. Ko obstane ob prihodu katoliškega duhovnika Črtomiru meč v nožnicah, tedaj je odločena njegova usoda, junak Črtomir je umrl, ob slapu Savice pa se nam rodi Črtomir-menihi.

Tako lepo započeti epos se konča v disharmoniji tako, kakor je tedaj izzvenevalo Prešernovo življenje v disharmonijo, obup in resignacijo. —

Kako široko pesniško srce je imel Prešeren, svojo ljubezen in nesrečo je nosil v njem, posodil ga je z doma odhajajočemu vojaku, poglobil se je v vročo ljubezen nezakonske matere, prisluškoval je nežnim besedam samotne nune, junaška krdela poganških Slovencev je spremljal v smrt. — Toda Prešernovo srce je bilo širje, vso svojo zatirano domovino je nosil v njem.

Ako hočemo docela spoznati in ceniti Prešernovo rodoljubje, tedaj ne smemo pozabiti, da narod ni samo politična, ampak tudi estetična in vsekulturna enota. Kot nositelja lastne kulture je spoštoval Prešeren svoj narod, njeni povzdigi je posvetil svoje delo. Trudil se je kakor vrtnar, ki mu ni mar, da bi razprostrlo rožno drevesce svoje veje in postalo košato, ki postrizhe od stebila vse poganjajoče divje mladike in skrbi le za žlahtno dehteče cvetje. In ko se je uprl Prešeren ilirskemu pokretu, ni storil tega samo vsled neuresničljivosti njegove ideje, ampak tudi iz ljubezni do Slovencev lastne kulture, ki je vredna in sposobna, da vzraste v samostojno drevesce. Plemenitvi tega drevesca je žrtvoval svoje narodno delo: „die Tendenz unserer Carmina und sonstigen literarischen Thätigkeit ist keine andere, als unsere Muttersprache zu cultiviren“. Za abstraktne, negotove načrte Prešeren ni imel zmisla, ljubil in spoštoval je to, kar živi, ljubil in spoštoval je slovenski jezik.

Zgodovina, ki je prešla preko njegovega groba, je izpregovorila zanj nedvoumno besedo, potrdila je njegove ideje, obenem pa je iz nepoznanega advokata ustvarila slovenskega klasika.

Kot nekaka dvojna perspektiva se mi zdi zgodovina: vse one neštete malenkosti, ki nam danes še razburjajo javno mnenje, odmakne že jutri v nedosežne dalje, vedno manjše in manjše postajajo, da nam slednjič izginejo popolnoma z vidika; kar pa je resnično velikega, postaja z zgodovino vedno večje, vedno širše postajajo struge, ki so jih zaorali veliki možje v življenje, vedno večja in bližja nam vstaja njih postava.

In skoro se bo zgodilo, da vstane Prešeren med nami večji in mogočnejši. Iz domačih tal vzraste jeseni temu duševnemu heroju spomenik, iz tal, ki so zrla njegovo bol in trpljenje, ki so občutila vso vročo njegovo ljubezen. Stal bo tu kot nekaj mejnik one zlate dobe, ko so „nebesa milost nam skazale“ in „z domačim' pesmam' Orfeja poslale“; stal bo kot kažipot v nejasno bodočnost. Mogočen plamen bo švigal raz njega iz nekdanjih dni, in naš plamen naj se združi z njim, da posije v lepšo prihodnost!

Mogočen plamen iz davnine šviga
— vekove preletel je koprne —
in plamen naš se združi z njim, se dviga,
in plamen naš pogumno dalje gre,
ker neprekinjena drži veriga
iz zarje v zarjo in od dne do dne . . .
In v nove zarje ji hlepe oči —
tako mladina pesnika slavi!

Pred uganko.

Ah, da vedel bi, kaj žarki
v jutru rosnem govoré,
ko na oknu v pajčevinah
se iskré!

Ah, da znal bi, kaj valovje
v črni noči šepetá,
ko nad širnim morjem blodi
bol svetá!

Ah, da umel bi govorico
Sfinge lokavih oči,
kađar duša v nje objemu
krvavi!

Vladimir.

Književne novosti

Jos. Regali: Relievi. Tiskal in založil Dragotin Hribar v Ljubljani. O tej knjigi nadarjenega pisatelja in odličnega sotrudnika „Zvonovega“ izpregovorimo še natančneje. Za sedaj jo priporočamo toplo v nakupovanje. Dobiva se po 2 K pri založniku D. Hribarju v Ljubljani.

Slava Prešernu! Ob odkritju Prešernovega spomenika v Ljubljani sestavil E. Gangl. V Ljubljani. Tiskala in založila „Narodna tiskarna“ v Ljubljani 1905.

Te knjižice, katere namen je, seznaniti najširše kroge z življenjem in poezijami našega največjega pesnika, se je razpečalo že toliko, da se je priredila druga pomnožena izdaja, vendar pa po našem mnenju še vse premalo. Prešernova slava bi morala prodreti v najskrivnejše kote naše slovenske domovine, zato naj bi si štel vsak izobraženec v dolžnost, razširjati omenjeno knjižico med preprostim narodom, zlasti pa med mladino.

Knjižica se naroča pri „Društvu slovenskih književnikov in časnikařev“ po 60 h izvod.

Simonidovi jambi „o ženskah“. Pisal dr. Karel Verstovšek. Ponatis iz letnega poročila c. kr. drž. gimnazije v Mariboru za leto 1905.

Ta razprava je monografija o zanimivi grški literarni ostalini iz dokaj stare dobe: iz VII. stoletja pred Kr. — Najprej beležimo z zadovoljstvom, da je ta spis sploh izšel v slovenskem jeziku; saj je vprav filoloških raziskav silo malo slovenskih. Kdo bi jih tudi hotel založiti in natisniti? Pa vendar bi bilo treba polagoma obdelovati tudi to polje z domačim orodjem, seveda na vesten znanstven način; kot tak prispevek nam je ta razprava načeloma dobro došla.

Njen predmet je zanimiv tudi sam ob sebi, skoraj pikanten; sodil bi v vsak leposloven list, ko bi mu namesto znanstvenega aparata pripeli nekaj leposlovnega nakita. —

Pesnik Semonides — tako bi ga bil moral g. pisatelj imenovati na podlagi novejših razprav — ki je živel okoli leta 620. pred Kr., je pisal pikre satire v jambiški meri (zato se imenujejo „jambi“) in izmed njih se je ohranil razmeroma dolg odlomek (118 verzov), ki je prava znamenitost v svetovnem slovstvu; na umetniški način namreč obdeluje snov, ki bi bila dober prispevek za kak „samčevski brevir“, kajti z eno majčkeno izjemo je jedro vseh onih stihov trditev, da je ženska največje zlo, kar jih je ustvaril bog, za moža večna nadloga. Na drastičen način se to dokazuje z ravnodušnim naukom, da so ženske nastale po vrsti iz — svinje, iz lisice, psa, iz prstene grude, iz morja, iz osla, iz podlasice (oz. mačke), iz konja in iz opice... ter da imajo zato po vrsti te-le lastnosti: nesnažnost, premetenost, nesramnost, prepirljivost, okornost in topost, sitnost in nestanovitnost, lenoba ter požrešnost in pohotnost, kradljivost, koketnost in našopirjenost, ostudnost. — Le ena vrsta žensk, zadnja izmed deseterih, zasluži vso hvalo; te ženske izhajajo iz čebele.

Besedilo pesmi se seveda ne glasi tako robato kakor na kratko povedana vsebina. Prav zaslužno je, da je pisatelj oskrbel slovenski dober prevod v verzih.

Poglejmo n. pr., kako se opisuje deveta vrsta žen:

„Iz opice deveta je; mogočni Zen
podelil jo možem je kot najhujše zlo.
Ostudnega obraza je; če skozi mesto gre,
ljudem posmehovanja predmet je povsod;
prekratka v tilniku, premiče komaj se;
oblik nikakšnih, sama kost; nesrečen mož,
ki mu objeti takšno je kedaj pošast.“ itd.

Tem deseterim značajem ženske, ki obsegajo 93 verzov, je pridejan neprvoten privesek, ki brez prispodobe še huje zabavlja ženstvo:

„nikdar dne celega vesel ne preživi
doma do večera, kdor ženi se uda“,

se glasita prva dva verza. —

To je torej tej razpravi snovno ozadje. Ljudski nazori so ostali skozi tisočletja, enaki; če Slovenec dela enačbo med hudičem in b . . ., je prilagodil le svojim „kulturnim“ odnošajem to, kar je povedal Grk v navidezno bajeslovni obliki.

Gosp. pisatelj je imel pri svoji razpravi seveda druge namene kakor priobčevati le vsebino ter jo postaviti na pravo mesto v razvoju ljudskega naziranja; a v zadnjem poglavju se je dotaknil tudi tega vprašanja ter je zbral nekaj svedokov zlasti iz poznejše dobe; prezrl pa je kaka tri Aristofanova dela, ki kar v celotni komediji slikajo žensko morda najjedkeje v vesoljnem slovstvu. — Iz takih zgledov pa se ne sme sklepati, da je „ta vek“ (grški) vseskozi zaničeval, da, črtil ženski spol! Eh, kaj še! Nabrali bi lahko tudi dokaj zgledov za visoko ceno žene pri Grkih, Rimljanih in pri — nas! Mar nimamo dovolj „zaljubljenih“ pesmi, i grških i latinskih i naših?

To je ravno tisti vražec, ta prešmentana ljubezen! I Grk i Slovenec je šel in hodi k tej stvarci, ki je potomka lisice, konja itd., in je prihajal rad, ne misleč na lisico, ki je zvita, in na konja, ki je gizdav; a ko se je Grk ali Slovenec opekkel, je zabavljaj na lisičji rep in konjsko grivo — drugi so se mu smejali — a po preteku toliko in toliko časa je pozabljen lisičji rep — in šel je zopet tja, dokler se ni zopet opekkel itd. Kaj takega pa ljudje radi bero in poslušajo i pred 2500 leti i danes in zato se je dokaj takih spisov ohranilo. Prav malo pa se sliši o tistih, ki se niso nikoli opekli in so v ženski našli zvesto družico, nič repa, nič grive. In takih je bilo in jih je zdaj pretežna večina!

Zato se mi zdi, da je g. pisatelj dal preveč besede filologu, ki sklepa nalašč le iz ene skupine citatov, nabravši jih v poseben namen, a prezre tiste, ki pričajo nasprotno; pravi namreč na strani 28.: „Menimo, da so ženske na slabem glasu od nekdanj le radi svojih prirojenih lastnosti“, saj prav tako tudi lahko rečemo, da so ženske na dobrem glasu le radi svojih „prirojenih“ lastnosti . . . Sploh je vzel g. pisatelj s svojimi viri vred celo zabavljičo preveč resno, kakor bi bila kak zakon, dočim je v njej le subjektiven nazor — in morda le začasen — enega človeka: pesnika, kakor je n. pr. robata Hesiodova sodba o ženskah tudi le mnenje Hesioda, tega grčavega kmeta. — Enostranski in posplošeni sklepi so spravili filologijo skoraj ob ves kredit in treba bi bilo čim prej delati pokoro za grehe.

Popolnoma sem pisateljevega mnenja, da je misel pesnikova — ženske s svojimi raznimi značaji so ustvarjene iz raznih živali — vznikla iz ljudskega mišljenja; pri Grkih v oni stari dobi se razume to skoraj samo ob sebi. A da bi te ustvaritve imele bajesloven značaj, ne verjamemo; ni ga bilo Grka, tudi ne

v VII. stoletju, ki bi n. pr. kar takole v sanjah verjel, da je njegova neumna žena kakorsibodi potomka — oslice; to so samo domisljice, primere, na finejši način izraženo isto, kar povedo i. dandanašnji toli priljubljene „psovke“ z raznimi živalimi. — Stvarjenje žen iz grude in iz morja pa ima najbrž bajeslovno podlago; zato je gosp. pisatelj prav storil, da je ta del označil kot vrinek.

S podrobno filološkega stališča razprave na tem mestu ne morem presojati; toliko pa lahko povem, da je pisana premišljeno in z vestno uporabo pripomočkov. O načinu raziskavanja in o podrobnostih bi seveda imel pripomniti to in ono, bi umeval ta in oni verz drugače. — Odločitev bi se tuintam morda malo drugače glasila, ko bi gosp. pisatelj vzel za podlago novejši tekst; služila sta mu menda Bergkov in Buchholzov iz leta 1866., oz. 1864., a imamo že dokaj poznejše; tudi Sitzlerjeva razprava iz l. 1894. (Jahrb.) bi opozorila na to in ono. Pri citatih bi bilo treba dobro paziti, dokazujejo li kaj za ono dobo, za katero so odbrani, ter jih razvrstiti kronološko. Ni mi jasno, kako pride Lukrecij (st. 9.) do grškega besedila. — Zgledi za pasje lastnosti (st. 10.) niso prav izbrani, ker svedočijo le o vrlinah; eden primeren zgled bi našel gosp. pisatelj pri samem sebi (str. 9.) iz Hesioda. — Konjektura k 10. verzu doseže vsaj to, da se tekst bere brez velike prisiljenosti. — Ker je tiskarski škrat, kakor se pri takih razpravah vedno godi, hudo razsajal, ne govorim nič o jezikovni obliki.

Na vse to sem gosp. pisatelju hvaležen, da mi je dal pri Slovencih redko priliko, malce govoriti o stvareh, ki segajo nekaj preko vsakdanjih potreb in vsakdanje mizerije.

Dr. Jos. Tomišek.

Metodika zemljepisnega pouka na ljudski šoli, razkazana na svojem razvoju. Spisal Gabrijel Majcen. Cena 2 K, po pošti 2 K 20 h. Knjigo ocenimo pozneje. **Sienkiewicz: Potop**. II. knjiga. „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. 1905.

Ta knjiga je izšla kot 150. — 156. snopič Slovanske knjižnice. Prevod je prekrbel g. Podravski. Ves roman „Potop“ znaša v prevodu za naročnike „Slovanske knjižnice“ 4 K 80 h, kar je spričo velike obsežnosti tega dela gotovo malo. Uredništvo pripravlja za izdajo zdaj grofa Leva Tolstega znameniti roman „Ana Karenina“, a za tem najpopularnejše delo velikega Rusa, roman: „Vojna in mir“. — Slovansko knjižnico toplo priporočamo v naročevanje!

Sitni prilozil. To je naslov zanimivi razpravi, ki jo je napisal v hrvaškem jeziku g. dr. Fr. Ilešič in ki je izšla kot ponatis iz 1. zvezka X. knjige „Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena“.

„**Materialien zur Lehre von der Rehabilitation**“ je naslov 408. strani obsegajoči knjigi, ki sta jo skupaj izdala naš rojak dr. Janko Polec in dr. Ernst Delaquis v Berlinu.

Ante Petrović: Studije in portreti. Zagreb 1905. Tisak in naklada Antuna Scholza. Cena 3 K. O tej knjigi, v kateri nahajamo tudi esej o našem Simonu Gregorčiču, izpregovorimo kaj več pozneje.

Katalinić-Jeretov: S moje lire. (Pjesme 1884 — 1903). U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska“ 1904. — V Volosko so ga prinesli h krstu in tam je Katalinića pobratila vila petja; zato sedaj z njegove strune zveni hvala Voloski, Opatiji, Reki, celi Istri, zato opeva morje in rojake-mornarje, zato kliče v boj zoper signorijo italijansko in leva beneškega, izpod katerega si je istrski Hrvat jedva rešil svojo narodnost.

Stoječ na radikalno-narodnem stališču, vpraša v Boki: „Kad će Uskrs svoj slaviti razdvojena tužna braća? Če se je s tem taknil srbsko-hrvatskih odnošajev,

pa zatrjuje v pesmi „O stoljetnici rođenja Franja Prešerna“, da „Hrvatska i Slovenija dvie su seke“, ter že vidi dobo, „gdjeno Hrvat i Slovenac domovinu jednu dižu“. Po svojem rodnom kraju blizu stojeć Slovencem, se v posebni pesmi spominja smrti Ivana vit. Nabergoja, ki je širil misel: Slovenac, Hrvat rodjeni je brat.

Zdi se mi pa, da te vnanje vezi niso edine, ki vežejo Katalinića na Slovence. Zdi se mi, da se je Katalinić učil pri Prešernu in Jenku, osobito pri zadnjem.

Prešerna spominjajo besede, da „od suza niknulo je ovo tužno, bolno cvieće“ njegovih pesmi (stran 26.); prim. še „Serenato“ (stran 60.) in „Notturmo“ (stran 67.), „Skoči . . .“ (stran 106., kjer pravi deklici: Jednom samo svibanj nama pramljetno siplje cvieće), „Sud svieta“ (stran 139., = Nezakonska mati). Prav v duhu Prešernovih smrtnotužnih sonetov zveni Katalinićev sonet (stran 19.), kjer pravi pesnik reki:

U meni ljubav odavno je pala,
a čvrsta vera davno smalaksala
i duša moja više se ne nada,

zato pričakuje le v njenem krilu leka, v morju smrti z globokim grobom. (Pesem „Sirena“, stran 59., 60. je Goethejev „Fischer“ ali Prešernov „Ribič“.)

Pesimizem pa nikakor ne nadvlada pesnik, ki marveč zagotavlja („Moje evangelje“, stran 99.), da

„strupa u taj svjetski boj
sa vjerom i sa nadom . . .
I klonut neće nikada,
viek dizat vedro čelo.“

To je prav tako pri Jenku. Slična sta si pa pesnika tudi po zahtevi, da „za blagor očetnjave naj puška govori“, po bojevitosti svojega duha v narodnostnih stvareh. Skupna jima je otožnost, ki jo bude „Obrazi iz narave“. Ako Jenku „kamenje budi se in občutke moje z mano čuti, z mano glasne pesmi poje“, čuti Kataliniću solnce človeško tugo (stran 28./29.), zora roni solze ob človeški nesreči (stran 31.). Jenkov „Zimski dan“ vidimo pred seboj, ko čitamo pesem „Snieg“, (stran 142.):

Jenko:
Starec gre iz gorke hiše
in spomin se mu posili,
dni premišlja, ki so bili,
in na tihem solze briše.

Katalinić:
Sjede starci zamišljeni,
zamišljeni, izmoreni,
pa gledaju

kolo živo,
pa gledaju nebo sivo,
sjećaju se:
prošlih danka,
prošlog cvieća,
davnih sanki,
motre bielo polje,
motre bieli brieg
i na svojim glavama snieg.

(Prim. pesem na str. 87./88.). Opozoriti še je na to, da sta dva taka „obraz“ Katalinićeva zložena v isti meri kakor Jenkovi „Obrazi“. („Tiho potok teče — mirno struji krajem . . .“ str. 82./83., „Nebu sa visine — dvie su zvezde pale . . .“ str. 102.); seveda je to tudi mera Vrazovih „Djulabij“.

Katalinićeva lira zveni nežno-otožno, kadar jo bude „obrazi“ iz narave, nam poje globoko v srce, ko toži v najrazličnejših varijacijah za pokojno majko — misel

na izgubljenost mater je toplo čuvstvo, ki greje celo knjigo — a doni mogočno silno, ko bodri za boj zoper sovražnike naroda. Narava in majka, to dvoje daje Katalinicevi poeziji čar, ki ga občutiš, če le vzameš knjigo v roke. Pesmi prigodnice so za tako zbirko manj prikladne; neestetična se mi zdi slika pesmi na strani 16. neprimeren izraz na strani 11,, da v grobu majčino srce „gnije“.

Dr. Fran Ilešič.

Adela Milčinovič: Ivka. Zagreb 1905. — Cena 2 K (po pošti 10 h več). Naroča se pri pisateljici v Zagrebu, Kačićeva ulica 9. I. —

Knjiga združuje osem daljših in krajših črtic, ki so bile izvečine že objavljene v raznih hrvaških listih. — Pisateljica razume svoj posel dokaj dobro; razvoj in beseda ji tečeta gladko v lahkotnem podlistkarskem slogu. Piše pa tem laglje, ker je videla nekaj sveta; najljubši ji je seveda notranji svet, njeno lastno domovje: žensko srce. Že prva črtica, „Ivka“, po kateri je naša knjiga naslovljena, je posvečena tej snovi. Ni pa se pisateljica vkopala le v notranjost; že kraji, kjer so nastale njene črtice, so jo odvrčali od tega: večini je rojstni kraj Hamburg! Zato sem radovedno prečital črtico „Uz Alsteru“ — ta krasna Alster v Hamburgu! Ako tam stojiš ob lepem dnevu ali še lepšem večeru, mora te obiti nekaj takega kakor poezija, in bodi še tako duševno oglušel, in radi verjamemo pisateljici, da je ono izgubljenost deklet, rojeno tam na jugu, res za trenotek začutilo nežen dihanje poezije, tako dolgo, dokler se ni zavedalo, da je — lačno . . .

Tu slika iz mednarodnega vrvenja, „Jedno nedeljno popodne“ pa prizor iz hrvaškega sela i. t. d., vsaka slika brez okraska, brez okvira, nič velikega, ali tudi nič majčkenega; kurentno blago.

Dr. Jos. Tominšek.

Gundulić und sein Osman. Eine südslavische Litteraturstudie von Alfred Jensen. Göteborg, 1900. Strani 442.

Poročal sem že čisto kratko o tej knjigi; naj mi bo dovoljeno, tu malo obširneje navesti vsebino te znamenite študije našega švedskega slavista Jensena. Knjiga je sicer naslovljena le „Gundulić und sein Osman“, a pisatelj razpravlja tudi o drugih sodobnih pisateljih, o kulturnih in političnih odnošajih Dubrovnik. Naslanja se na korenite študije Jirečkove, nam podaja Jensen v prvem poglavju zgodovino mesta, omenja razne dobe benečanske in turške oblasti in se dotika tudi politične ustave. Republika sicer ni bila materialno bogsivedi kako močna, a zato se je odlikovala duševno, kar je pripoznal že Benečan Soranzo, ki je leta 1575. potoval skozi Dubrovnik v Carigrad. Da ne omenjam drugih mož, ki so se pohvalno izrazili o teh „jugoslovanskih Atenah“, naj zadostuje le odlomek iz spominov maršala Marmonta, ki je vladal tam od 1808.—1814. l.; on piše: „Jamais ou n'a vu un pays plus heureux, plus prospère par un louable industrie, un sage économie et un aisance bien entendue“.

Drugo poglavje prinaša pregled literature pred Gundulićem. Tu razpravlja Jensen tudi o vplivu italijanske renesanse in prihaja do zaključka, da se edino pod tem vplivom da razlagati tako cvetoča književnost dubrovniška. Veliko zapreko pa vidi pisatelj v tem, da Dubrovnik ni imel svoje tiskarne. Obširneje se peča z Menčetićem, pesnikom ljubezni (1457—1527). Zanimive so Jensenu tudi pustne igre „poklade“, po katerih prehaja na Marulića in Lucića. Zadnjega „Robinjo“ analizira dokaj obširno in temeljito.

Mnogo truda je pisatelja stalo naslednje poglavje. Z veliko natančnostjo je preresetal vso genealogijo rodbine Gundulićeve in kot letnico rojstva našega pesnika navaja 1588. Potem priobčuje ves register služb in dostojanstev, ki jih je

pesnik opravljal — dvakrat je bil senator: leta 1634. in leta 1636. Umrl je l. 1638. — Ime je od ital. besede gondola, ki izvira bržkone od gršk. *κονδύα* = vrč, posoda, ali pa od *κοντελας* = čolnič. Pesniški razvoj se je vršil, kakor pravi Jensen, pri Gunduliću od zahoda proti vzhodu, t. j. od italijanske umetne poezije k narodni domači. Precej vrednosti ima pesnitev „Suze sina razmetnoga“ (Solze izgubljenega sina), še več pa igra „Dubravka“ v treh aktih. Jensen navaja vso vsebino, razmotriva vplive in zaključuje z glavno idejo „Dubravke“: „non bene pro toto libertas venditur auro“.

Peto poglavje obsega vsebino „Osmana“ od I.—XIII. in od XVI.—XX. speva in v šestem je obdelano jako zanimivo vprašanje o rokopisih. Štirje celotni so v frančiškanski biblioteki v Dubrovniku, razen teh še trije manjši pod št. 99, 100, 473. En rokopis je celo v Rimu. Tri ima Adamović in dva dr. Čingrija. Da je „Osman“ izšel tako pozno, je vzrok pač strah pred Turki, kakor misli Jensen, nekoliko tudi pred Benečani, ker so ti kaj radi igrali vlogo ovaduhov. Šele Volanti je rešil „Osmana“ pozabljenosti in leta 1826. je izšla prva izdaja — skoro 200 let po pesnikovi smrti. Sledile so potem druge izdaje in leta 1877. je izdal „Osmana“ dr. Pavić po naročilu jugoslovanske akademije.

V sedmem poglavju razpravlja Jensen vprašanje, kje sta ona dva speva, ki ju manjka v „Osmanu“, t. j. 14. in 15. spev. Razni literarni zgodovinarji so navajali tudi razne vzroke, posebno pa potres l. 1667. Jensen pobija to trditev, kajti onih dveh spevov je manjkalo že v rokopisu iz leta 1651—53, torej 14 let pred potresom! Pisatelj misli, da Gundulić teh dveh spevov ni sploh nikdar napisal. V tem odstavku Jensen polemizira tudi proti Paviću, ki trdi, da „Osman“ ni celoten, ampak se da ločiti v dva epa: v „Osmana“ in v „Vladislavjado“. Sicer pa se pohvalno izraža o študijah dr. Pavića.

Kakor vsak ep ima tudi „Osman“ tuptam kak liričen moment; take momente je Jensen zbral in jih podal v celoti. Navadno so to srčni izlivi ženskih oseb, a tudi pesnik se večkrat zatopi v kako moralno premišljevanje. Ob smrti Osmanovi (XX. 57—100) vzklika: „Učite se tu, vi ošabneži, ki živite brez strahu, da ni tako močnega gradu, da bi se ne podrl. In če je usoda carja, ki ga vsi ljubijo in častijo (Osman je bil dokaj priljubljen vladar) taka, kaj naj pričakujete vi, katerih imena je svet komaj slišal.“ —

Nadalje razpravlja Jensen v svoji študiji o vplivu Tassevega „Gerusalemme liberata“ na Gundulića. Navaja tudi paralelna mesta (str. 281.) in primerja vsebino sploh in tudi posamezne osebe. Tassevemu in Gundulićevemu epu je glavna misel: „vanitas vanitatum!“ Razen tega išče Jensen tudi v dubrovniški literaturi podobnih mest k „Osmanu“, kakor n. pr. v Čubranovićeve pesmi „Jegjubka“ (Ciganka).

Zanimivo je, kako piše pisatelj o slovanski zavesti v Dubrovniku. On pravi, da se je mesto dobro zavedalo svoje narodnosti in vzajemnosti z drugimi slovanskimi plemeni. Jensen piše na strani 309. tako: „Es zeugt fürwahr sehr vorteilhaft von der geistigen Entwicklung der slavischen Bevölkerung Ragusas, dass man sich in dieser abgelegenen, ursprünglich romanischen Stadt für entfernte Slaven interessierte und Kenntnis von der damaligen Slavistik nahm — es war dies zu einer Zeit, wo das ganze übrige Südslaventum politisch, litterarisch und teilweise auch moralisch vernichtet war.“ — Omenja potem pisatelje, ki so se pečali tudi z drugimi Slovani, in citira „Osmana“ III. stih 62., kjer Gundulić govori o slov. narodnih pesmih. Tému vprašanju je posvečen veš XI. odstavek; Jensen dokazuje tu, kako se je Gundulić posluževal narodnih stalnih adjektivov (str. 383. do 385.). Potem našteva iz „Osmana“ slovanske reke (str. 378.) in mesta (str. 379.).

V XII. poglavju razpravlja Jensen o zgodovinski podlagi „Osmana“. Pisatelj citira po Zinkeisenu karakteristiko carja Osmana (stran 397.), podaja nam potem sliko države Poljske v oni dobi in omenja Vladislava kot hrabrega in odločnega vojaka. Tu omenja pisatelj, da so tudi Poljaki opevali isto snov — bitko pri Hočimu leta 1621., v kateri je bil Vladislav Osmana pobil — pod naslovom „Wojna Chocimska; spesnil je ta spev Waclaw Potocki.

V zadnjem poglavju govori Jensen o prevodih Gunduličevega Osmana. Lahi imajo dva: prvega iz l. 1827. in drugega iz l. 1838., ki ga je oskrbel „Vidovich di Sebenico“ v stancih. Sta tudi dva latinska preveda, drugi iz leta 1865. v heksametrih. Drugi narodi se ne morejo ponašati s kakim celotnim prevodom, še celo študije o Gunduliču so redke in plitke.

Ob koncu pravi Jensen, da je hotel s to razpravo doseči le to, da bi se drugi, ki so zmožnejši v tej stroki, za ta predmet bolj zanimali. Slavistom kliče na strani 391.: „Die Grube des „Osman“ verbirgt noch Schätze. Greift nur hinein, ihr jungen Slavisten, wo ihr packt, da ist's interessant“.

Knjiga je pisana nemški in je dokaj redka; izšlo je ni več nego 101 izvod. Jezik sicer tupatam ni uglajen, a tega Švedu ne smemo zameriti. Z vsebino se je res zelo trudil, predno je zbral tako obširno gradivo. Zato mu moramo biti prav hvaležni. Majhen nedostatek pač ima delo — registra ni na koncu, ki bi bil pri tako obširni razpravi jako potreben; seveda ni zaradi tega zasluga Jensenova za stvar samo nič manjša.

Janko Bratina.

Letni časi. Spevoigra. Dvo- in triglasni zbori s samospevi, dvospevi ter z deklamacijami, uravnani za spremljevanje na klavirju ali harmoniju. Slovenski mladini poklonil Anton Kosi. Cena 3 K 20 h. Založil izdajatelj (A. Kosi, učitelj v Središču na Štajerskem).

Tako je naslov 20 strani moderno opremljenemu, lično tiskanemu delu, ki je prvo take vrste v Slovencih! Poleg tega glasbenega dela je pa g. Kosi izdal še knjižico: „Besedilo spevoigre Letni časi“. Dvo- in troglasni zbori s samospevi ter z deklamacijami, uravnani za spremljevanje na klavirju ali harmoniju. Cena enemu izvodu 24 h. Ako se naroči večje število iztisov, se cena primerno zniža. Strani 23.

Jako veselo iznenaden sem pregledal ti dve publikaciji. Poznam izredno marljivega tovariša Kosija, ki si je pridobil že veliko zaslug na polju mladinskega našega slovstva. Da se pa poloti toli težavnega, gmotnih žrtev zahtevajočega dela, ne bi bil pričakoval! Tem večje hvale smo mu dolžni!

Spevoiger za mladino doslej Slovenci še nismo imeli, zato je to delo edino svoje vrste, kakor sem že rekel. Tupatam so res marljivi učitelji na kaki večrazrednici doslej uprizorili kako manjšo spevoigro — a te spevoigre so bile — nemške in slovensko učiteljstvo je imelo mnogo truda s tem, da je dotični tekst šele poslovenilo itd. Kosijeva spevoigra je pa izvirno delo, ki je

vzniklo na domačih tleh! — Besedilo Kosijeve spevoigre je popolnoma primerno mladini, ponekod celo poetiško krasno. Edino glede „kraljice zime“ bi pripomnil, da se je v 3. kitico v 3. vrstici vtihotapil tiskovni pogrešek „z cvetke“ (najbrže stoji v originalu „in cvetke“). Oblika „zamrznjena“ je slovniško nepravilna.

Kar se tiče vrednosti te spevoigre v muzikalnem obziru, omenjam najprej, da gosp. izdajatelj sam v „Predgovoru“ slika s pedagoškega stališča važnost šolskih veselic. Jaz se docela strinjam z njegovimi nazori in zato mi jih ni treba tu ponavljati. Posebno mi ugajajo besede J. A. Rožkove, ki jih Kosi tudi navaja: „Šolske slavnosti so mogočna izpodbuda k marljivosti in k lepemu vedenju, torej tudi k rednemu šolskemu obisku; po takih prireditvah pa se tudi še na prav poseben način vzbuja in goji v ljudstvu simpatija do šole, istotako pospešujejo šolske slavnosti vzajemno delovanje šole in domače hiše“. Napevi v Kosijevi spevoigri so deloma narodni, deloma so jih zložili skladatelji: Kosi sam, E. Adamič, Danilo Fajgelj, P. Angelik Hribar, Gustav Ipavec, Fr. Serajnik, D. Serajnik in Weiß. Seveda niso vse skladbe enake vrednosti, vendar so po svoji preprostosti in melodijoznosti povsem prikladne za mladino. Mimogrede naj omenim, da Weißova „Mrzel veter“ spominja na Vavkovo: „O Devica, zvezd kraljica“. Da je stav docela pravilen, o tem jamči že ime Danila Fajglja, ki je muzik, teoretik par excellence, pa tudi ime E. Adamiča, mladega, vrlo nadarjenega in pridnega glasbenika. Oba gospoda sta Kosijevo spevoigro pregledala, predno je šla v tiskarno. Nekaj neznatnih tiskovnih pogreškov, ki so se vrinili v spevoigro, izpravlja g. izdajatelj sam takoj za „Predgovorom“.

Glede uporabnosti Kosijeve spevoigre se je pojavilo v naših časnikih različno mnenje, zlasti z ozirom na čas, ki bi ga nje prireditve zahtevala. Jaz sem tega mnenja, da se stvar lahko okrajša na ta način, da se k vsakemu letnemu času vzame le po ena deklamacija in po ena pesem (skladba). Naposled ne bi bilo tudi nič škode, če bi predstavljali n. pr. spomladi „Pomlad“, po leti „Poletje“ itd., torej v štirih predstavah, posebno na šolah, kjer se vsled različnih ovir ne da vse tako lepo doseči kakor na učilnicah z boljšimi razmerami. —

Gosp. c. k. okrajni šolski nadzornik Ljudevit Stiasny je zapisal v letošnjem konferenčnem poročilu za krški okraj glede Kosijevega dela sledeče pomenljive vrste:

„Glede potrebe in koristi šolskih veselic, pri katerih se proizvajajo spevoigre, opozarjam vas na predgovor k prvi slovenski spevoigri za šolsko mladino „Letni časi“, ki jo je poklonil slovenski mladini izredno marljivi učitelj Anton Kosi v Središču. Za slovensko šolstvo je to kaj lep dar, zato mu moramo tem bolj biti hvaležni. Da so se doslej vršile pri nas šolske veselice le v malokaterih šolah, vzrok je pač ta, da nismo doslej imeli nobene slovenske spevoigre za šolsko mladino.“

V tem oziru se docela strinjam z gosp. Stiasnym ter najtopleje priporočam „Letne čase“. Gospod Kosi je v to delo vtaknil „precej stotakov kronske veljave“ ter ga je vrhutega stala vsa stvar obilo truda! Zato naj ga podpirajo šolska oblastva, učitelji in sploh vsi, ki se zanimajo za našo mladino in za glasbo našo! —

Janko Leban.

Splošni pregled

Odkritje Prešernovega spomenika se je vršilo dne 10. septembra po določenem sporedu ob krasnem vremenu nad vse sijajno. Pričakovali smo dosti od tega dne, veselili smo se ga odkritosrčno dolgo dolgo, a kar nam je nudil, je nadkrililo vse naše nade. To je bil v istini praznik, kakršnega slovenski narod še ni doživel, praznik, ki ostane vsem, ki so se ga udeležili, vse žive dni v spominu!

Pred „Narodnim domom“ je bilo zbirališče raznih odposlancev, zastopnikov in društev; od onod se je začel točno ob polu 11. uri premikati skozi gosto vrsto praznično razporejenega ljudstva veličastni sprevod na slavnostni prostor na Marijinem trgu, kjer je še platno prikrivalo Prešernov spomenik radovednim očem. Društvo za društvom je prihajalo, bolj in bolj se je polnil Marijin trg, od hipa do hipa je bil čarobnejši pogled na zbrane množice! Četrta na 12. uro so zapela ljubljanska pevstva društva „Slavec“, „Ljubljana“, „Merkur“ ter moški zbor „Glasbene Matice“ pod vodstvom koncertnega vodje gosp. prof. Matēja Hubada Anton Nédvedovo kantato „Slava Prešernu“. Mogočna skladba, izvajana od toliko čvrstih, izšolanih glasov, je napravila najgloblji vtisk. Po kantati pa je stopil na oder slavnostni govornik gospod dr. Ivan Tavčar, ki je opetovano burno aklamiran govoril tako-le:

„In tako je vendar napočil veliki in slovesni ta dan! Naša srca so ga poželela in naše duše so hrepenele po njem! Več nego sto let je preteklo, kar se je rodil France Prešeren, in več nego petdeset let, kar so izročili njegovo truplo rodni zemlji!

Bil je največji naš pesnik in njegova dela so izlivala ter še izlivajo blagoslov nad blagoslovom po zemlji slovenski! Kot podoba iz jekla se dviga France Prešeren iz naše preteklosti. Gradili smo ponosne božje hrame, gradili druge ponosne stavbe, a slovenska roka se ni genila, da postavi geniju mrtvega pesnika spodoben spomenik.

Tako je bilo do današnjega dne! Krut dolg je trl do tega dne narod slovenski! In kakor težek kamen je tlačil ta dolg vse zavedne Slovence, ki so bridko občutili, kako je narod nehvaležen nasproti pesniku, ki mu je ustvaril pesniški jezik ter mu odkril vse nebrojne lepote njegovega jezika! Dolg je danes poplačan in omenjeni kamen je padel z našega srca! Z olščano dušo se zavedamo, da je iz značaja našega naroda danes izginila črna lisa črne nehvaležnosti. Ta zavest je pred vsem, ki nas polni z neskajljeno radostjo pri odkritju tega spomenika!

Zategadelj bodi izrečena čast vsakemu, ki je, in bodisi z najskromnejšim prispevkom, priskočil, da se je mogel dvigniti ta kameniti in bronasti spomenik sredi bele Ljubljane!

Ne izpolnil bi svoje dolžnosti, ako bi v tem slovesnem trenutku ne izpregovoril nekaj zahvalnih besed možem, ki so stali na čelu onemu delovanju, katerega sadove žanjemo danes. Priborili so si s tem nevenljivih zaslug in narod jih bo počastil s svojo hvaležnostjo. Spominjati se mi je našega ženstva, katero se je rade volje vpreglo v jarem za sveto nalogo, dobro vedoč, da si ne prisluži nikake hvale, posebno ne pri ljudeh, ki vidijo vse črno na svojem bližnjem, vse svetlo pa na šibkem svojem telesu. Mi pa smo pred tem spomenikom ponosni na svoje ženstvo,

katero je zopet in zopet pokazalo, da hoče imeti svoj prostor med delavci za našo narodno stvar. Kdor hoče kričati, naj v božjem imenu kriči, njegovo vpitje ne sega do žarnih visočin, kjer kraljuje slovenska ženska!

Navada je, da se pri taki slavnosti poda životopis moža, kateremu se odkriva spomenik. Meni se danes ne vidi potrebno, slediti tej navadi. Ponižno življenje Franceta Prešerna je itak znano vsakemu, komur so prešla v kri ponosna njegova dela. A življenje malo pomenja, le dela so večna! Ko se je nad Prešernom sklenila skromna gomila, ostala so za njim dela, katera so še danes najsvetlejša zvezda na obzorju našega slovstva. Komur so prešinila dušo, občuti njih moč, ki bode v Slovencih ravno toliko časa plamtela kakor moč vsakega drugega evangelija!

Velik je France Prešeren in podoben je hrastu, ki ima korenine v zemlji, mogočni vrh pa pod oblaki nebes. Pa tem večji je, ker mu na zemlji, iz katere je pogнал, ne opazimo vrstnika. Visoko na vrhu samotari proti nebu, a kar je vzraslo za njim in pod njim, je dostikrat le bujno grmičevje, ki samo po ruši lazi, a kvišku rasti ne more. Vzlic temu pa se tolažimo, da ima zemlja, ki nam je dala Prešerna, v sebi še obilo in bogatih moči, ki se bodo z elementarno silo razvile in razplodile. Zatorej je današnje odkritje slavnost slovenske moči, slovenske javnosti in naših upov v slovensko bodočnost!

Pri veljavi in nedosežni ceni Prešernovih poezij je bila naravna posledica, da so žarki teh poezij prav brzo šinili daleč čez meje slovenske ter se razširili po vseh slovanskih zemljah. Kdo bi nas poznal dandanes, da nam neznana Vrba ni rodila nebeškega pesnika? France Prešeren nam je izkopal strugo, globoko in široko, po kateri se zliwa do nas slovanski duh, skoval je vez, močno in izdatno, ki nas spaja z vsemi slovanskimi rodovi. Zatorej je današnje odkritje tudi slavnost vse-slovanska, česar nikomur ne prikrivamo in nikomur prikrivati nečemo!

Pri vsem tem pa je naša slavnost v svojem jedru slovenska in v najtesnejši zvezi z zemljo, ki nam daje življenje. Ta zemlja je, na kateri je pustil France Prešeren globoke sledove, in duh njegov jo preveva od Soče do Drave, od Triglava do Učke gore! To drugače biti ne more! France Prešeren — v tem pogledu ni zaostal niti za Trubarjem — razvnel, predahnil in pomladil je dušo slovenskega naroda kakor nihče pred njim. Zaspalo, z malim zadovoljno in od vsakdanjosti živečo to dušo je vrgel France Prešeren iz ozkega, razvoženega in vsakdanjega tira, da je razvila peroti kakor sokol, kadar se hoče dvigniti v sinje zrakove. Boječe duše trepetajo in vzdihujejo, da se je s tem rodilo nasprotje v narodu. Ali to nasprotje se pri kulturnih narodih sploh zatreti ne da, to nasprotje pomenja gibanje, in vsako gibanje pomenja življenje. Tako je tudi v Slovencih in danes se lahko reče, da je od Prešernovih časov tako! V tem oziru se bodo pesnikovi sledovi v narodu slovenskem kazali dotlej, dokler bo živel ta narod! Zategadelj je današnje odkritje slavnost zbujene slovenske duše, hrepeneče po prostosti in po vsakovrstnem napredku. Tudi tega nikomur ne prikrivamo!

Od sedaj bode stal sredi našega mesta bleščeči ta spomenik! In Ljubljana, ki gori za vse, kar je koristno in častno slovenskemu imenu, ga sprejme s ponosom v vedno svoje varstvo, zvezavši tako samo sebe za vse večne dobe z nesmrtnim imenom Franceta Prešerna. In nebeški naš pevec bode objemal to mesto in njemu na srcu bode takorekoč ležala naša bela Ljubljana! Da se ta zveza nikdar ne razruši, to je up, s katerim izročamo mestnemu starejšinstvu spomenik! To pa se naj vsekdar zaveda, da mu je izročen zaklad, nad katerim mu bode vestno čuvati noč in dan! Vsekdar si bodimo v svesti, da je dal postaviti ta spomenik narod

slovenski in da so ga Ljubljani podarila slovenska srca, ki bi najraje bila dobrotljiva čez vse mere, ki pa se morajo pri svoji dobrotljivosti gibati v mejah, začrtanih po trdi usodi!

Tako bode stal spomenik Franceta Prešerna v srcu naših pokrajin! Stražar bode slovenskega značaja teh pokrajin! Ne čas, ne rja ga ne smeta razglodati! Kot sveto dediščino ga zapuščamo svojim potomcem! In ti naj ga obdajajo kakor bojna četa, katera odbija vse naskoke na očetno zemljo tako od severa, kakor od juga! Bil je pesnik in zategadelj je bil prorok! S proroško dušo se je oziral v prihodnost in svojemu narodu je zapustil izročilo, da se mu nekdanj usoda razvedri. Časi tega razvedrenja še niso napočili! Obilo je še temnih oblakov, ki črniyo nebo nad nami. Slovenska telesa, slovenska duša, vse se še zviya v sponah! Nekdaj se izvijemo iz njih, nekdanj bode jasno med nami in nad nami! Da se ti časi k nam čimprej oglase, to je želja, katero izrekam globoko iz svoje duše v vzvišenem trenotku, ko naj pade zagrinjalo raz spomenik, ki smo ga postavili sebi v čast, Francetu Prešernu pa v slavo in slavo!

Pri zadnjih govornikovih besedah se je razstrlo platno in oblit od zlatih solnčnih žarkov se je dvigal pred nami spomenik, ki so si ga naše duše tako želele! Naša srca so zavriskala veselja... v naših prsih se je godilo nekaj nepopisnega... vsi smo se zavedali velikosti tega hipa, vsi smo znali, da je to trenotek, ko se je naš narod poveljal kakor še nikoli!... Donebesni klici: slava in živio so pretresali zrak, z grada so pozdravili streli iz topov spomenik in iz tisoč in tisoč grl se je glasila himna „Hej Slovani!“ Godba je nato zaigrala še „Naprej zastava Slave“, potem pa so odposlanci raznih slovanskih narodov izročili svoje pozdrave. Govoril je najprej v imenu Rusov zastopnik ruskega vseučilišča v Peterburgu prof. Peter pl. Zabolotskij, v imenu Srbov podžupan belgrajski Petrović, v imenu češkega naroda in mesta Prage, praški župan dr. Vladimir Srb, v imenu hrvaškega naroda in kraljevega stolnega mesta Zagreba zagrebški župan dr. Milan Amruš.

V imenu odbora za Prešernov spomenik je nato gosp. ravnatelj Senekovič izročil spomenik županu ljub., g. Iv. Hribarju. Ta se je z iskrenimi besedami spominjal velikih zaslug Prešernovih za narod slovenski vobče in posebej še za belo Ljubljano ter končal svoj nagovor tako-le:

„Hvaležnost je torej, ki mi nalaga izjaviti v imenu občinskega sveta ljubljanskega, da ta krasni, s požrtvovalnostjo vsega slovenskega naroda postavljeni spomenik prevzame v last in oskrbovanje bele Ljubljane. Naj stoji, kljubujoč vsem zemeljskim in podzemeljskim viharjem, stoletja in stoletja kot dokaz naše hvaležnosti in v izpodbujajo kasnejšim rodovom. Spominu Prešernovemu pa večna slava!“

Razna društva in zastopstva so nato položila vence na vzhodno stran spomenika, pevska društva so zapela pa še Prešernovo „Strunam“ zatem so odkorakala društva in korporacije mimo spomenika po Sv. Petra cesti, čez jubilejski most, po Kopitarjevih ulicah, Vodnikovem trgu mimo Vodnikovega spomenika, čez Mestni, Stari in Sv. Jakoba trg, po Trubarjevih ulicah, po Bregu, čez Turjaški trg po Gosposkih ulicah, po vzhodni in severni strani Kongresnega trga, po Šelenburgovih in Knafovih ulicah mimo Valvasorjevega spomenika in po Bleiweisovi cesti pred „Narodni dom“.

Popoldne ob dveh je bil v veliki dvorani „Narodnega doma“ slavnostni obed, ki ga je priredil na čast slovanskim gostom mestni občinski svet ljubljanski. Čula se je še marsikatera oduševljujoča beseda. Govorili so g. župan Ivan Hribar, dr. Karel Triller, dr. Herold, K. Glavinic, dr. Milan Amruš, ravnatelj

Iv. Šubic, Gabrijela Preissova, Ljuba pl. Rabič-Gjalski in župan mesta Kranja, Šavnik.

Zvečer so se vršili še na raznih krajih komerzi pozno v noč.

Tako se je končalo vse v najlepšem redu brez vsake disharmonije! Zdelo se je, kakor bi bil duh Prešernove poezije proniknil v vso slavnost! . . . Nekako izpremenjeno je bilo vse . . . nebo nad nami in vse, kar nas je obdajalo . . . Ljubljana ni bila več Ljubljana! . . . Žal, da smo se tako hitro zopet pogreznili v vsakdanjost, da se je že drugi dan zopet stemnilo nad nami nebo, zahruli iz nova viharji! . . . — Kaj naj povemo skrunitljem Prešernovega spomina in njegovega spomenika? . . . Najbolje nič! —

Predavanje g. dr. Prijatelja o Prešernu, ki ga je imel na predvečer odkritja Prešernovega spomenika v „Mestnem domu“, je napravilo na poslušalce velik vtisk. Vsi, ki smo bili navzoči, smo čutili in se zavedali, da nam je podal dr. Prijatelj delo eminentne vrednosti, nekaj, kar je zahtevalo velike ljubezni do stvari in je absorbiralo ogromno duševnih sil. Vsakega posameznega stavka v njegovem predavanju smo bili odkritosrčno veseli, dasi se morda z njegovo vsebino nismo zlagali, vsaka beseda, ki jo je izgovoril, je bila globoko premišljena in je vršila poleg svoje navadne še drugo, rekli bi, tehnično nalogo. Kamenček na kamenček je pokladal in vse je kipeloz neko dobrodejno samozavestjo nasproti cilju, ki si ga je postavil g. predavatelj, ter zraslo naposled v dovršeno celoto, zlilo se v prekrasno harmonijo. Dr. Prijatelju bi ne bilo treba ničesar več pisati — njegovo ime ostane nepozabljeno! In vendar bi želel jaz, da bi predavatelj ne vztrajal pri vseh svojih mislih, ki jih je izrekel to pot o Prešernu, želel, da bi to svoje delo še enkrat preustroji, še enkrat prelil. V formalnem oziru nam dr. Prijatelj ne more podati nič lepšega, nič popolnejšega, a v fino cizelirani, dragoceni posodi nam ponudi lahko nekaj, kar nam pojde še bolj v slast nego to, kar nam je ponudil zdaj. Dr. Prijatelj je še mlad, neizkušen, zato si je semtertja kaj umetno konstruiral in si razlagal tako, kakor se ne ujemata z dejstvi življenja. Dr. Prijatelja čakajo še iznenadenja, in to je dobro, da — prijetna! Omenil bi lahko glede tega in onega kaj, toda omejiti se hočem na Prešernovo ljubezen. Gotovo je bila Julija Prešernu v nekem pogledu več nego ženska, zato je bil Prešeren baš pesnik! A bila mu je vsekakor tudi ženska! In če bi Prešeren tudi res ne bil nikdar govoril z Julijo — kar pa je precej dvomljivo — ali bi je ne bil navzlic temu lahko resnično ljubil, ljubil z vsemi silami svojega srca? Koliko ljubezni je na svetu, ki ostane večno prikrita in ki je tem večja, čim manj utehe je deležna! Dvojiti o resničnosti Prešernove ljubezni do Julije, se mi zdi nevarno! Brez te ljubezni bi bile najlepše Prešernove poezije — vsaj deloma — gole fraze! Še večja krivica pa se godi Prešernu, ako se smatra njegovo razmerje do Ane Jelovškove kot neka temna stran v njegovem življenju. Čudno, kako se včasih zatrosi zmota! Iz nizkotnega naziranja se porodi včasih kaj in to se podeduje od roda do roda! Neko besedico je izgovoril dr. Prijatelj, izgovoril pridušeno, boječe, kakor bi čutil, da je ta edina besedica v vsem njegovem predavanju preveč, in ta besedica je dirnila vsaj mene neljubo. Samo tri črke — a kaj je povedano ž njimi! Ne, v tem g. dr. Prijatelj nima prav! Njegovi zaključki slone na napačnih premisah! Tu ne izda niti pričanje lastne hčere Prešernove nič! Ona je poročala resnico, ali tako, kakor jo je opazila tedaj, ko je bilo življenje že ugonobilo poezijo onega razmerja. Tudi v zakonih ni drugače! Poročil ali ne poročil! Mi juristi vemo, kaj je po starem cerkvenem pravu zakrament zakona. „To je moja žena, to je moj mož“ — je zadostovalo, in naj je bilo kjerkoli! To, kar se smatra dandanes za zakrament

zakona, je samo ceremonija, ki jo je zakrivila manj cerkev nego država! Pa bodi temu, kakor hoče! Treba samo malo pomisliti in takoj se uvidi, da je bilo že z ozirom na obstoječe okoliščnosti absolutno nemogoče, da bi se bil Prešeren kdaj poročil. Čemu polagati torej na to dejstvo toliko važnost in delati take zaključke? Saj je možno, da se tudi radi tega z Ano ni poročil, ker ga duševno daleko ni dosegala, a iz tega vendar ne sledi še, da bi je ne bil ljubil s čistim srcem! Jaz sem uverjen, da je ljubil Prešeren Ano spočetka baš tako idealno, kakor je ljubil Julijo, uverjen tudi, da je občutil najblažjo srečo, ko je videl, da mu lepo, mlado dekle vrača ljubezen! Ta idealna ljubezen je šla seveda svojo naravno pot, stopnjevala se je končno v zakonsko ljubezen, kakor bi se bila v drugih razmerah ljubezen do Julije. Iz čiste ljubezni se je torej razvilo ono razmerje in čisto je ostalo to razmerje do konca dni, navzlic vsemu, kar se je zvedelo in čulo! Tega prepričanja sem jaz in iskreno želim, da bi to prepričanje postalo splošno in da ne bi hodili Prešernovi nasprotniki mimo lepega spomenika s skrivno škodoželjnostjo, njegovi častilci pa s skrivno bolestjo! „Čist mora stati naš pesnik pred nami! Zato želim pa tudi, da bi dr. Prijatelj črtal tiste tri črke ter razlil tako preko svojega krasnega dela še čarobnejšo luč!

Predavanju sta prisostvovala med drugim odličnim občinstvom slavni Vrchlický in znana češka pisateljica Preissova. Dr. Prijatelju se je mnogo čestitalo in zaslужil je to! Naj dovoli, da mu i mi tu javno čestitamo! Dr. Z.

Dolinarjeva slavnost. V nedeljo 24. septembra so odkrili slavnemu slovenskemu juristu, Tomažu Dolinarju, ob udeležbi številnih pravnikov slovenskih in druge odlične družbe spominsko ploščo v Dorfarjih pri Škofji Loki. — Da se je izvršila ta slavnost, gre v prvi vrsti zahvala sodnemu svetniku dr. E. Volčiču, ki je objavil životopis našega slavnega rojaka v „Slovenskem Pravniku“ ter dal inicijativo za nabiranje potrebnih prispevkov. Omenjeni životopis je izšel tudi v posebni knjižici, o kateri še izpregovorimo.

† **Fra Grga Martić.** V samostanu Kreševu v Bosni je umrl dne 30. avg. v visoki starosti znani pesnik hrvaški, frančiškan Grga Martić. Rajnik je slovel daleč po slovanskem svetu, in po pravici, kajti bil je pesnik po volji božji, ki je ustvaril celo vrsto dovršenih, globokočutenih pesnitev. Najbolj znano njegovo delo so „Osvebnici“, v katerih popisuje na pretresljiv način trpljenje bosenske raje in grozovitosti, ki so jih zakrivali krvoločni Turki.

† **Venc. Novak.** Vsem čitateljem knjig „Matice Hrvatske“ dobro znani pripovednik Venc. Novak je umrl dne 20. septembra v Zagrebu šele 46 let star. Lahka mu zemljica!

Tiskovne hibe. V zadnjo številko našega lista se je vrinilo nekoliko ne-ljubih pomot. Tako se tiče popravek, naveden ob koncu lista, 19. in ne 13. vrste na 543. str. — V uvodni pesmi je čitati v 18. vrsti hladnega in ne blodnega. Podpis pod pesmijo „Pred Prešernovim spomenikom“ je pravilno Griša in ne Griše.

